

Hasan Âli Ediz (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askeri Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü. Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askeri Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasi faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmeğimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki), *Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.*

Hasan Âli Ediz'in Rusça aslından yaptığı *Suç ve Ceza* çevirisinin farklı yayınevlerinde onlarca basımı yapılmıştır. Çeviri, ilk olarak 1948-1959 yılları arasında (3 cilt, Millî Eğitim Bakanlığı) yayınlanmıştır.

Yordam Edebiyat'ın bu basımında, Hasan Âli Ediz'in oğlu -aynı zamanda yetkin bir çevirmen olan- Mete Ergin tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (1990, 2 cilt) esas alınmış, dizgi yanlışları ve atlamaların giderilmesinde Altın Kitaplar basımına (1979; I. cilt: 11. basım, II. cilt: 9. basım) başvurulmuştur.

Eserin orijinal adı:
Преступление и наказание
Prestupleniye i Nakazaniye

Hasan Âli Ediz
***Suç ve Ceza* çevirisinin**
önceki basımları:

1948-1968, Milli Eğitim Bakanlığı (3 cilt)
İlk Basım: 1948-1959 (I. Cilt: 1948; II. Cilt: 1954; III. Cilt: 1959)

1968-1990, Altın Kitaplar (2 cilt)

1989-1999, Milli Eğitim Bakanlığı (3 cilt)

1990-2010, Engin Yayıncılık (2 cilt)

DOSTOYEVSKI

SUÇ VE CEZA

ROMAN

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 12 • **Suç ve Ceza** • Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
ISBN 978-605-172-151-4 • *Türkçesi:* Hasan Âli Ediz
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ekim 2016 • *İkinci Basım:* Aralık 2017
Üçüncü Basım: Eylül 2018 • *Dördüncü Basım:* Kasım 2019
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
T: 0212 412 17 77

SUÇ VE CEZA

ROMAN

DOSTOYEVSKİ VE ESERLERİ

Hasan Âli Ediz

Çocukluğu ve ailesi: Rus edebiyatının en büyük kişilerinden biri olan Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 1821 yılı Kasım ayının 11'inde Moskova'da, yoksullar hastanesinde dünyaya geldi. Küçük Dostoyevski'nin ilk izlenimleri, hastanenin sarı duvarlarıyla hastaların iniltileri oldu.

Aynı kurumun cerrahı olan babası, içkici, sert ve sinirli bir adamdı. İşinde, ukala denecek kadar düzeni severdi. Ailesi kalabalık, maaşı azdı. Ama yine de çocuklarının eğitim ve öğretimine büyük bir ilgi gösterdi. Fransızca öğrenmeleri için bir mürebbiye tuttu. Kendisi de onlara Latince öğretti.

Dostoyevski'nin babasını, 1839 yılında kendi toprak köleleri öldürdü. Bu kanlı olayın nedeni, son yıllara kadar bir esrar perdesiyle örtülü kalmıştı. Tam yüz yıl sonra, 1939 yılında büyük yazarın hayatına ışık tutan yeni belgeler bulundu. Bu belgelerin yardımıyla, öldürülme olayını örten esrar perdesini sıyırma olanağını elde ettik. Dostoyevski'nin o sıralarda altmış yaşında olan babası, karısının ölümünden sonra, kendi toprak kölelerinden Katya adlı 16 yaşlarında genç ve güzel bir kızı sever. Hatta bu kızıdan bir de çocuğu olur. Öldürülüşü bu olayla sıkı sıkıya bağlıdır. Nitekim kızın amcasını, katillerin elebaşlarından biri olarak görmekteyiz.

Bu aile dramının, sonraları sara illetine tutulacak olan büyük yazarın hasta ruhunda bir iz bırakmaması olanaksızdı.

Dostoyevski, 1843 yılında mühendis okulunu bitirdi ve asteğmen rütbesiyle orduya katıldı. Petersburg’da mühendis olarak çalışmak, ona iyi bir mevki, hatta iyi bir maddi durum bile sağlayabilirdi. Ama Dostoyevski bu mesleği hiç de çekici bulmuyordu. Bir yıl sonra istifa ederek ordudan ayrıldı.

Şöhret, zenginlik, toplumda parlak bir mevki hayal eden genç Dostoyevski, bahtını bir başka alanda, edebiyat alanında denemeye karar vermişti.

Edebî hazırlığı: Dostoyevski, çocukluğundan itibaren metotlu denecek biçimde edebî bir hazırlık dönemi geçirmişti. İlk gençlik çağlarında, Rus şairlerinden Jukovski ile Karamzin’i pek sevmişti. Puşkin’i ise, daha çocukluğundan beri neredeyse ezbere biliyordu.

Mühendis okulundayken; Schiller, George Sand, Eugène Sue gibi yazarların eserleri, genç Dostoyevski’nin ufkunda yeni bir dünya açmıştı. Hele Balzac onu âdeta büyülemişti. O dönemde kardeşine yazdığı birçok mektup, Balzac’la ilgili bitmez tükenmez hayranlık ifadeleriyle doludur. Dostoyevski, büyük Fransız yazarının roman kişilerinde kendini seçiyor, yine bu kişiler arasında kendini çevreleyen birçok insan buluyordu. 1843 yılında Balzac’ın *Eugénie Grandet* romanını okuyan Dostoyevski, bunu Rusçaya çevirmekten kendini alamadı. Dostoyevski’nin ilk edebiyat çalışmaları bununla başladı. Dostoyevski’nin Balzac’ta en beğendiği şey, *realizmle romantizmin* ustaca birleşimiydi. Balzac’ın, Dostoyevski’nin eserleri üzerinde büyük bir etkisi olduğu su götürmez bir gerçektir.

Rus yazarlarından Puşkin, Gogol ve Griboyedov’un, Dostoyevski’nin eserleri üzerinde nasıl derin izler bıraktığını ileride göreceğiz. Mesela Dostoyevski, gerek romanlarında, gerek edebî mektup ve makalelerinde, Griboyedov’un *Akıldan Bela* eserinin deyimlerinden bol bol yararlanmıştı.

Gogol’un, gerek *Petersburg Hikâyeleri*’ndeki gerek *Ölü Canlar*’daki kişileriyle, Dostoyevski’nin eserlerindeki kişiler arasında

sıkı bir ilinti vardır. Zaten Dostoyevski'nin düşünce bakımından kendisine en yakın gördüğü Rus yazarlarından biri Gogol'dü. Bir edebiyat eleştirmenin haklı olarak dediği gibi, *Ölü Canlar*, hayatının sonuna kadar, bir an için bile Dostoyevski'yi bırakmadı.

Dostoyevski'nin ilk eseri olan *İnsancıklar*'ın gerek konusunda, gerek üslup kompozisyonunda, Gogol'ün "Kapot" adlı hikâyesinin etkisini görmek hiç de zor değildir. Yine Dostoyevski'nin *Benzer* adlı eseri, Gogol'ün *Burun* hikâyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Dostoyevski, *Stepançikovo Köyü*'nde de, birçok bakımdan Gogol'ü taklit etmiştir.

Genç Dostoyevski'nin dünya görüşünün şekillenişinde Schiller'in büyük etkisi vardır. Dostoyevski bunu şu sözleriyle açığa vurmuştu: "Schiller'i ezberledim. Konuşmalarımda, sayıklamalarımda onun eserlerini dilimden düşürmüyorum. Schiller adı bende sonsuz hayaller canlandıran, büyüleyici bir etki yapıyor."

Dostoyevski, delikanlılık çağlarında büyük bir hayranlık duyduğu Schiller'in *Haydutlar*'ını, *Karamazov Kardeşler*'i yazarken bile hatırlayacak, temel konusu kardeş kıskançlığına ve baba katillğine dayanan bu roman, *Haydutlar*'daki konunun kendisine özgü bir gelişimi olacaktır.

Bununla birlikte şunu da söylemeliyiz ki, Dostoyevski'nin üzerinde etki yapan edebiyat kişileri, yukarıda saydıklarımızdan çok daha fazladır. Çünkü genç Dostoyevski, İngiliz ve Fransız macera romanlarıyla ilgilendiği gibi, Fransız klasiklerine, çağındaki romantizme de yakın bir ilgi göstermişti. Bunun içindir ki genç Dostoyevski'nin bu edebî sempatisini hesaba katmadan, gerek klasik edebiyatın, gerek kendi dönemindeki edebiyatın en iyi mirasını benimseyen, edebiyat çalışmalarında, yeni yeni değerler ekleyerek bunları geliştiren büyük edebiyatçı Dostoyevski'yi anlamamıza olanak yoktur. 1845 yılında, yazmaya yeni başlayan bir yazarın, *İnsancıklar* eserini hazırlarken, fakir bir memur konusunu nasıl ele alış bu bakımdan büyük bir ilgi uyandırmaktadır. Çünkü bu konu, o çağ Rus edebiyatında

en çok işlenen konulardan biriydi. O çağ Rusya'sında vodviller için, komediler için, hikâyeler için, güldürü eserleri için hemen hemen biricik konu memurlardı. Kimi edebiyat eleştirmenlerinin düşüncesine göre “hiç de şairce yaratıklar olmayan memurlar”, nasıl oluyor da o çağ Rus edebiyatçılarının kullanmayı en sevdiği kişiler olabiliyordu; eleştirmenler buna şaşmaktan kendilerini alamamışlardı.

O çağ Rus edebiyatında memur tiplerini karikatürize etmek öylesine genel bir hal almıştı ki, Rus sansürüne, buna karşı önlemler alması bile emredilmişti. Bu geleneğin dışında kalan yalnız Puşkin'le Gogol olmuştu.

Puşkin *Menzil Amiri*'nde, Gogol de “Kaput” adlı hikâyesinde “memur” konusunu bütünüyle insanca bir açıdan ele almıştı.

İlk eseri *İnsancıklar* (1846): Genç Dostoyevski ilk eserinde özellikle bu geleneklere tamamıyla sadık kaldı. Bu bakımdan, gerek konu, gerek üslup yönünden Puşkin'le Gogol'ün *İnsancıklar* üzerinde etkisi pek büyüktür. Ama şunu da hemen söylemeliyiz ki, *İnsancıklar*'ın da kendine göre birtakım erdemleri, hatta üstünlükleri vardı. Böyle olmasaydı eser, devrin düşünce ve edebiyat dünyasında böylesine büyük ve çarpıcı bir etki yaratabilir miydi?

Birçok düzeltme ve değiştirmeden sonra, nihayet 1845 yılı Nisan'ında *İnsancıklar* eseri tamamlanınca, Dostoyevski müsveddeleri dostlarından Grigoroviç'e verdi. O da bunları devrin tanınmış şairlerinden Nekrasov'a götürdü. İki arkadaş sıcağı sıcağına, hemen o gece oturup müsveddeleri okudu. Eser, Nekrasov'un üzerinde öylesine büyük bir etki yapmıştı ki, sabahın dördü olmasına bakmayarak hemen düşüncelerini söylemek ve Dostoyevski'yi kutlamak üzere genç yazarın evine koşmuştu... Ertesi gün de müsveddeleri, dönemin büyük eleştirmeni Belinski'ye götürdü ve yeni bir Gogol'ün doğduğunu ona müjdeledi. Belinski bu sözleri biraz aşırı bulmuş, hatta soğuk karşılamıştı. Kaşlarını çatarak:

“Anlaşılan sizde Gogol’ler mantar gibi yerden bitiyor,” demekten kendini alamamıştı... Ama, müsveddeleri okuyunca, o da hayranlığını gizleyememiş: “*İnsancıklar* büyük bir istidat keşfetmemize neden oldu. Eserin yazarı, Gogol’ü de geçecek, dehası sayesinde eserleriyle şimdiki ve bundan önceki bütün edebiyatı gölgede bırakacak!” demişti.

Çok geçmeden Belinski, Dostoyevski’yi görmek istedi. Dostoyevski, Belinski ile olan bu ilk karşılaşmasının yarattığı derin izlenimi, ömrünün sonuna kadar unutmadı. Dostoyevski’nin sözlerine göre, Belinski onu ilkin, biraz kendini beğenmiş, biraz da ağır bir eda ile karşılamış. Ama düşünür, çakmak çakmak yanan gözleriyle, ateşli ateşli konuşmaya başlamış.

Belinski’nin sözlerini Dostoyevski’nin ağzından dinleyelim:

“Belinski bana, üst üste birkaç sefer: ‘Delikanlı ne yaptığının farkında mısınız,’ dedi. ‘Evet, ne yaptığınızı biliyor musunuz? Siz, sadece sanatçı olarak, bir sezikle bunu yazabilirsiniz!.. Ama bize gösterdiğiniz bu korkunç gerçeğin üzerinde hiç düşündünüz mü?.. Ama hayır, bu yirmi yaşınızla bunu düşünmüş olabilmemiz olanaksızdır.’”

Belinski sözlerini sürdürerek: “Siz meselenin ruhuna dokununuz,” demiş. “Bir çırpıda en can alıcı noktayı gösterdiniz. Biz eleştirmenler sadece düşüncelerimizi söyler, bunu sözcüklerle anlatmaya çalışırız. Siz sanatçılarsa elle tutulabilmesi, düşüncelerini söyleyemeyen bir okurun bile her şeyi birden kavrayabilmesi için, meselenin ruhunu çizgiyle, bir çırpıda, bir tipte canlandırır-sınız... İşte sanatçının sırrı diye buna derler... İşte sanatçının gerçeğe hizmet etmesi diye buna derler... Yeteneklerinizi koruyunuz, siz büyük bir sanatçı olacaksınız!..”

Dostoyevski, dönemin büyük eleştirmeni Belinski ile bu ilk karşılaşmasını, her zaman büyük bir heyecanla hatırladı. Nitekim, ölümünden on yıl önce yazdığı yazıda, bu izlenimini şöyle anlatır:

“Bu, hayatımın en heyecanlı anıydı. Sürgünde bulunduğum sırada, bu anı hatırlayarak tahammülümü bile dim!”

Dostoyevski'nin *İnsancıklar*'ı, 1846 yılında, Nekrasov'un *Petersburg Seçmeleri* adlı almanağında basıldı. Daha sonra da kitap halinde çıktı.

İnsancıklar, mektuplar halinde yazılmış bir romandır. Küçük bir memurun psikolojisini belirtmek bakımından Dostoyevski'nin bu duygusal, bu hümanist eseri, Puşkin'in *Menzil Amiri* ve Gogol'ün "Kaput" adlı hikâyelerinden sonra yeni bir aşama sayılabilir. Romanın kişilerinden Makar Devuşkin ile Varvara Dobroselova arasındaki mektuplaşma, Petersburg'un köşe bucağında, kenar mahallelerinde yaşayan insanların yaşantısını canlandırmaktadır. Memur Makar Devuşkin'in, itiraflar biçiminde belirtilen iç dünyasının açığa vurulması, Dostoyevski'nin ileride ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız sanat metodunun bir özelliğini meydana getirir.

Dostoyevski'nin gerek bundan sonra çıkan *Benzer* (1846), *Be-yaz Geceler* (1948), *Netoçka Nezvanova* (1849) gibi hikâyelerinde, gerek daha sonra çıkacak büyük romanlarında çok açık bir biçim alacak olan "ikilik", yazarın daha bu ilk duygusal eserinde çizgiler halinde göze çarpmaya başlamıştı: Önceleri haksızlığa, adaletsizliğe karşı protesto, sonra da bu haksızlığı, bu adaletsizliği, birden yüksek bir gücün, *Allah'ın emri* sayıp boyun eğerek, başkaldırma duygularından ötürü pişmanlık duymak...

İşte *İnsancıklar*'dan başlayarak Dostoyevski'nin bütün roman kişileri, birbirleriyle çelişen bu iki duygu arasında bocalayıp durmuştur.

Hapis ve sürgün: Dostoyevski'nin hayata atıldığı dönemde, Rusya'da toprak köleliği düzeni vardı. O çağın birçok aydını gibi Dostoyevski de toprak köleliği düzenini beğenmiyordu. Bu düzene karşı çalışan gençlik gruplarından birine o da katılmış, ütopyacı sosyalist Petraşevski grubuyla bir yakınlık kurmuştu. Dostoyevski bu grupta özellikle Fourier, Saint-Simon gibi ütöpik sosyalistlerin felsefi görüşleriyle ilgilenmişti. O zamanlar henüz yirmi

sekiz yaşında olan genç Dostoyevski, felsefenin yardımıyla, bir düzeni değiştirmenin mümkün olduğuna içtenlikle inanıyordu. Grup üyeleri, zaman zaman aralarında toplantılar yapıyor, düzene karşı yazdıkları yazıları, şiirleri okuyorlardı. Grubun son toplantılarından birinde, tanınmış eleştirmen Belinski'nin *Gogol'e Mektuplar* adlı yergisi okundu. Bu olaydan kısa bir süre sonra, 22 Nisan 1849'da, bu gruba bağlı bütün gençler tutuklanarak askerî mahkemeye verildi. Gizli görülen mahkeme 8 ay sürdü.

Nihayet 22 Aralık 1849 sabahı, mahkûmları çok erken uyardılar. Hepsini ayrı ayrı kupa arabalarına bindirdiler. Yanlarına birer jandarma oturttular. Arabaların etrafını çeviren atlı jandarmalar arasında 45 dakika süren bir yolculuktan sonra kafile, Semyonovski alayının geniş eğitim alanına geldi. Mahkûmları arabalardan indirdiler. Alanın ortasında iki yanı tırabzanla çevrili, beyaz tahta merdivenle çıkılan bir sahanlık vardı. Daha ileride yere çakılı üç kazık görülüyordu. Askerler bu darağaçları önünde bir kare meydana getirecek biçimde durmuştu. Karar burada okundu. Gençler idama mahkûm edilmişti.

Gençlerin hepsi fena halde şaşkındı. Bu kadar önemsiz bir iş için verilen bu ceza, gerçekten de çok ağırdı. Olayın gelişimini, Dostoyevski'nin, kardeşine yazdığı şu mektuptan okuyalım:

“Bugün 22 Aralık, bizi Semyonov meydanına götürdüler. Orada idam kararını okudular. Haç öpmemize izin verdiler. Kılıçlarımızı başımızın üstünde kırdılar. Son tuvaletimizi de, beyaz gömlekler giydirerek tamamladılar. Sonra, içimizden ilk posta olarak kurşuna dizilecek üç kişiyi direklere bağladılar. İkinci gruptan altıncı olduğum için ancak bir dakikalık ömrüm kalmıştı. Yanımdaki iki arkadaşımı öpecek kadar vaktim vardı. Derken, geri çekilme borusu çaldı. Direğe bağlanmış olanları çözdüler, bize de imparator hazretlerinin hayatımızı başısladığını söylediler ve asıl kararı okudular.”

Sonradan anlaşıldığına göre, Çar I. Nikola, gençlere bir gözdağı vermek istemiş, bu korkunç mizansenin en ince ayrıntılarına

kadar kendisi düzenlemişti. İki gün bürolar arasında hararetli bir yazışma geçmişti. Kaç tane beyaz gömlek hazırlamalı? Hendek kazmalı mı? Kaç tane direk dikmeli? Çar I. Nikola, kendi deyi-miyle “bu genç akılsızlar” a bir ibret dersi vermek istemiş, ama ölçüyü kaçırmıştı. Ruhlarında pişmanlık uyandırayım derken onları öldürmüştü.

Sonradan okunan karara göre, Dostoyevski 4 yıl kürek, 5 yıl da sürgün cezasına çarptırılmıştı.

Dostoyevski, 1850 yılından 1854 yılına kadar süren kürek cezasını Omsk hapisanesinde geçirdi. 1854 yılında da sürgün cezasını çekmek üzere Semipalatinsk’teki askerî birliğe gönderildi. Bu birlikte, 1854 yılından 1859 yılına kadar er olarak hizmet etti. Sürgün cezası sona erdiği zaman subaylığa yükseltildi.

Ölümler Evinden Anılar (1856): Hapishane ve sürgün, Dostoyevski’ye Rus yaşantısının birçok gerçeğini tanıma fırsatı verdi. Bu fırsat ona, *Ölümler Evinden Anılar* gibi çok önemli bir eser kazandırdı.

Hapishanede kitap olarak ancak İncil bulundurulmasına izin veriyorlardı. Dostoyevski bu sayede Hıristiyanlık ilkelerini bol bol incelemeye fırsat buldu. Bir zamanlar ütopyacı sosyalizmle ilgilenen yazar, şimdi de Hıristiyanlıkla ilgilenmişti. *Ölümler Evinden Anılar*’da bu iki ilkenin tuhaf bir biçimde sarmaş dolaş olduğunu görmekteyiz!..

Dostoyevski *Ölümler Evinden Anılar* eserinde, hapishanedeki korkunç yaşamı, oradaki gelenek ve görenekleri anlatmakta ve hapishanenin dikkate değer tiplerini canlandırmaktadır.

Dostoyevski’nin *Ölümler Evinden Anılar*’ında çizdiği portreler arasında çok güçlüleri vardır. Bunlardan biri, Dostoyevski’nin büyük bir sempatiyle anlattığı dağlı Ali’dir. Dostoyevski, okuma yazma bilmeyen bu temiz delikanlıya, elindeki biricik okuma aracı olan İncil’le okuma yazma öğretmiştir. Yazarın, İncil’den en çok hangi parçayı beğendiği sorusuna, Ali:

“Bağışla, sev, kimseyi gücendirme. Hatta düşmanlarını bile sev!” parçası olduğu cevabını verir.

Bu, biraz da Ali'nin ağzıyla, Dostoyevski'nin İncil üzerine olan görüşlerini gösterir.

Hapishane ve sürgün, Dostoyevski'ye daha başka eserler de kazandırmıştır. Bunların arasında en önemlisi *Stepançikovo Köyü*'dür.

Dostoyevski sürgünden sonra, 1860 yılında Petersburg'a döndü. 1861 yılından 1863 yılına kadar kardeşi Mihayil ile *Vremya* (Zaman) dergisini, 1863 yılından başlayarak da *Epoch* (Çağ) dergisini çıkardı.

O çağın soylu aydınları “sanat, sanat içindir” görüşünü savunuyor, sosyal hayatta egemenlik hakkının yalnız kendilerine verilmiş olduğunu iddia ediyorlardı. Dostoyevski'nin dergisi gerek bunlara, gerek nihilist akımlara karşı savaş bayrağını açtı. Dostoyevski, yine bu arada, dergisiyle, Çernişevski'nin *Sovremennik*, Pisarev'in *Rus Sözü* dergileriyle de şiddetli bir tartışmaya girişti. Dostoyevski'nin inancına göre, sanatı şu ya da bu amaçlarla sıklamamak, ona serbest bir gelişim olanağı vermek gerekti. Sanat ne kadar serbest ve normal gelişirse, kendisi için yararlı olan gerçek yolu o kadar çabuk bulabilecekti.

Dostoyevski'nin *Vremya* dergisi uzlaştırıcı bir programla ortaya çıkmıştı. Dostoyevski, halk adına bütün sınıfların yaratıcılık işinde birleşmesini istemekteydi. Siyasal görüşlerinde panislavistler* gibi, Rusya'nın Batı'dan farklı bir gelişim yolu izlemesi gerektiğine inanan Dostoyevski, bütün umudunu çara bağlamış bir monarşistti.

Dostoyevski bu dönemde, *Ölümler Evinden Anılar* eserinden başka, *Aşağı ve Hor Görülenler* romanını; *Tatsız Bir Olay*, *Yaz İzlenimleri Üzerinde Kış Notları*, *Yeraltından Notlar* gibi eserlerini yayımladı. 1865 yılında kardeşi Mihayil'in ölümünden sonra dergi çalışmalarına son verdi. Aynı yıl içinde, kendisine bir

* Panislavizm: O tarihlere Rusya'da bir hayli yaygın olan ve bütün Slavların birleşmesi ülküsünü savunan gerici ve emperyalist bir akım. -H.Âli Ediz

dakika rahat vermeyen alacaklılarından kurtulmak için, üçüncü defa Avrupa'ya gitti. Bundan önce, biri 1862, diğeri 1863 yılında olmak üzere, iki sefer daha Avrupa'ya gitmişti.

Dostoyevski'nin maddi durumu gerçekten de pek kötüydü. Yazar, başıboş bir yaşam sürüyor, bütün kazancını kumara veriyordu. Kardeşi ona yirmi beş bin rubleye yakın borç bırakmıştı. Bu kötü durumdan kurtulması için biricik çare, elden geldiğince çok çalışmaktı. Dostoyevski de böyle yaptı. Kendini tamamıyla edebiyat çalışmalarına verdi. Böylece 1866 yılında, en iyi ve ünlü eserlerinden biri olan *Suç ve Ceza* romanını bitirdi. Yine aynı yıl içinde, toplu eserlerini üç cilt halinde yayımladı. Bunlardan aldığı parayla durumunu biraz düzeltti ve hapishaneye girmekten yakasını kurtardı.

Suç ve Ceza (1866): Romanın çıkışı, Rusya ölçüsünde bir fırtınanın kopmasına neden oldu. Çünkü, romanın çıkışından altı yıl önce, Rusya'da 1860 toprak reformu yapılmış, toprak köleliği kaldırılmıştı. Çağın düşünürleri iki kampa ayrılmıştı. Turgenyev'in *Babalar ve Çocuklar*'ı ile Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* romanı, o çağın düşünce savaşını yansıtan birer aynasıydı. İşte Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı, âdeta *Babalar ve Çocuklar*'la *Ne Yapmalı?* romanlarına bir karşılık, bir yanıt sayıldı. Çünkü Dostoyevski ne Turgenyev'in ne de Çernişevski'nin görüşlerine ortak oluyor, sosyal olayların akışını, bunların çözüm yollarını bambaşka bir açıdan inceliyordu.

Suç ve Ceza'nın konusu kısaca şöyledir: Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Rodyon Romanoviç Raskolnikov, zeki, çok yetenekli bir gençtir. Onda olgun bir düşünürün tohumları göze çarpmaktadır. Kendine göre birtakım düşünceleri vardır. Yakışıklı bir delikanlı olan Raskolnikov, özel hayatında sevimlidir. Çeşitli rastlantılarla, içinde yaşadığı büyük şehrin en iğrenç, en korkunç yanlarını görmüştür.

Akıllı ve çok onurlu bir delikanlı olan Raskolnikov, bütün geçinme olanaklarını yitirmiş, maddi olanaksızlıklar yüzünden

üniversite öğrenimini bırakmak zorunda kalmıştır. Gerçi, şuna buna verdiği özel derslerden eline geçen üç beş kuruş, üniversiteyi bitirinceye kadar, şöyle böyle onu geçindirebilir, ileride annesini ve kız kardeşini sefaletten kurtarma olanağını ona sağlayabilirdi. Nitekim üniversite arkadaşlarından Razumihin, hayatını böyle kazanmakta ve böyle geçinmekteydi. Ama nedense bu yol, çok bencil olan Raskolnikov'u tatmin etmiyor, bütün bu acılara, bıçakla keser gibi bir son vermek, birdenbire zengin olmak hevesine kapılıyor, oturduğu pansiyonun hizmetçisi Nastasya ile yaptığı bir konuşmada, bu düşüncesini açıkça söylemekten bile çekinmiyor. Nastasya ona, niçin gidip ders vermediğini sorduğu zaman, Raskolnikov:

“Ders için öylesine az para veriyorlar ki!” diyor. “Birkaç kapikle insan ne yapabilir?..”

“Yoksa bir çırpıda büyük bir para mı kazanmak istiyorsun?”

“Evet, büyük bir para!”

Raskolnikov, çaresizlik içinde kıvranıp “bir çırpıda büyük bir para kazanma” projeleri yaparken, annesinden bir mektup alır. Bu mektup, Raskolnikov'un zaten bozuk olan sınırlarını büsbütün örseler. Kafasında gizliden gizliye yer eden düşüncelerin gelişimine yardım eder. Annesi, önlü arkalı iki kocaman kâğıt tutan upuzun mektubunda, oğluna niçin para göndermediğini, delikanlının kız kardeşinin başına gelenleri, nihayet kızın, âdeta kendini feda edercesine, yaşlı ama zengin bir adama, Lujin'e vurma kararını anlatır.

Mektup, Raskolnikov'un kafasındaki projeler üzerinde hızlandırıcı etki yapar.

“Ne olursa olsun bir şeyler yapmak... Hem de şimdi, hemen şimdi bir şeyler yapmak gerek...” diye söylenir. “Ne olursa olsun bir şeyler yapmak için karar vermek ya da... ya da... büsbütün yaşamaktan vazgeçmek... Tamamıyla kadere boyun eğmek, her türlü çalışma, yaşama ve sevme haklarından vazgeçerek, içimdeki bütün tutkuları boğmak gerek,” diye düşünür.

Bu karar, Raskolnikov'un kafasında doğan korkunç düşüncelerin hayata uygulanmasına doğru atılmış güçlü bir adımdı. Ama bu adım yetmezdi.

Olaydan, yani cinayetten bir gün önce, rastlantı olarak meyhanede kulak misafiri olduğu bir konuşma, ondaki son duraksamaları, bütün kuşkuları ortadan kaldırır.

Roman kişilerinin ağzıyla kendi düşüncelerini açığa vurmak, Dostoyevski'nin en büyük sanat özelliklerinden biridir. Meyhanede bir subayla bir öğrenci arasında geçen ve Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* eserindeki başlıca felsefesini yansıtan konuşma, aynı zamanda Raskolnikov'un, içinde çırpındığı sosyal çelişkiyi çözmek için gördüğü biricik çıkar yoldur.

Raskolnikov'un âdeta bir cankurtaran gibi dört elle sarıldığı, bütün varlığıyla benimsediği bu çıkar yol şuydu:

“Bir yanda budala, anlamsız, önemsiz, ters, hastalıklı, kimseye yararı olmayan; tam tersine, herkese zararı dokunan, niçin yaşadığını kendisi de bilmeyen, yarın nasıl olsa kendiliğinden ölecek olan bir kocakarı var... Öte yanda da, yardım göremediklerinden boş yere ziyan olan körpe güçler var... Hem bu gibileri binlerce dir: Kocakarının manastıra adadığı parayla yapılması ve düzeltilmesi elde olan binlerce hayırlı iş ve girişim var. Yüzlerce, belki de binlerce kişi doğru yola çıkarılıyor... Onca aile sefaletten, ahlak bozukluğuna uğramaktan, fena yola dökülmekten, zührevi hastalıklar hastanesine düşmekten kurtarılıyor. Hem bütün bunlar kocakarının parasıyla oluyor... Kocakarıyı öldür, parasını al, sonra da parayı bütün insanlığın, herkesin yararına harca. Ne dersin, yapacağın binlerce hayırlı işle bu küçük cinayet unutturulamaz mı? Bir hayırlı ölüme karşı binlerce hayat... Bu bir aritmetik işi... Hem genel dengede bu veremli, bu aptal kocakarının yaşantısının ne değeri olabilir?”

Raskolnikov bu düşünceleri ilk defa duymuyordu. Bu ve buna benzer düşünceleri adım başında, üniversitede genç arkadaşlarından duyma fırsatını birçok kez elde etmişti.

Ama, neden özellikle Őu anda, kendi kafasında da *harfi harfine aynı dűŐünceler* dođduđu bir sırada bűyle bir konuŐmayı ve bűyle bir dűŐüncelyi iŐitmek zoruyla karŐılaŐmıŐtı? Neden, özellikle Őimdi, kafasında kocakarı ile ilgili dűŐüncelerin filiz verdiđu bir sırada kocakarı űzerinde bir konuŐmanın űstűne gelmiŐti?

Fanatik Dostoyevski işin bu karŐılaŐtırmada, bu rastlantıda, olsa olsa, *kaderin bir iŐareti, bir kararı* olabilirdi.

Bu maddi ve psikolojik hazırlıklardan sonra, artık Raskolnikov'un gidip tefeci kocakarıyı űldűrmesinden baŐka yapılacak bir Őey kalmamıŐtır.

Romanda Raskolnikov'un kiŐiliđu, psikolojisi, ruhsal dramı, birbiriyle girift olmuŐ sosyal birtakım olayların, korkunŐ sefalet tablosunun fonu űzerinde canlandırılmıŐtır: İŐte, aŐ karısının, aŐlıktan bađrıŐan çocuklarının parasını  alıp iŐkiye verecek kadar alçalmıŐ olan Marmeladov. İŐte, sarhoŐ babasına votka, űvey annesine, űvey kardeŐlerine bir lokma ekmek sađlamak iŐin vűcudunu pazara çıkaran iyi yűrekli, uysal Soneçka... İŐte, kardeŐi iŐin kendisini feda eden Soneçka... İŐte, daha bir yıđın insan: ev kadınları, sarhoŐlar... polis komiserleri... pomatlı, kaytan bıyıklı sekreterler... randevucu Laziva'lar... Sividrigaylov'lar... Lujin'ler... tefeci kocakarılar... savcılar... boyacılar... Bűtűn bunların arasında Raskolnikov baŐlıca kiŐi, konunun, romanın kahramanıdır. Dostoyevski'nin bűtűn roman kiŐileri gibi, yazarın kendisi gibi, o da birbiriyle çeliŐen ikiz bir kiŐilik taŐır. Bir yandan gűzűnű kırpmadan iki cana kıyacak kadar gaddar ve katı yűreklidir, űte yandan, arabanın altında ezilen Marmeladov'un ailesine bűtűn parasını çıkarıp verecek kadar merhametli ve iyi yűreklidir.

Raskolnikov, özellikle "binlerce genŐ, kűrpe hayatı" kurtarmak iŐin tefeci kocakarıyı űldűrdűđu halde, aldıđu paralara el bile sűrmemiŐ, bunları gűtűrűp bir taŐın altına saklamıŐtır. Bu davranıŐ da ancak Dostoyevski'nin kiŐilerine  zgű bir çeliŐkidir.

Raskolnikov'un kocakarıyı űldűrdűkten sonraki hayatı, baŐtan baŐa iŐ műcadelelerle, vicdan azaplarıyla dolu ruhsal bir dramdır.

“Ben kocakarıyı değil, kendimi öldürdüm,” inancına gelen Raskolnikov, ancak gidip teslim olduktan ve Sibiryaya sürüldükten sonradır ki, bir yandan uysal ve iyi yürekli Soneçka'nın, öte yandan da Dostoyevski'nin görüşlerini yansıtan dini bütün mahkûmların etkisi altında iç huzura ve gönül ferahlığına kavuşur.

Dostoyevski, tamamıyla kendi görüşlerine uygun ve çağın edebiyatçılarından farklı olarak, bütün öteki romanlarında olduğu gibi bu romanında da, birçok sosyal kötülüğe değinmiş, ancak, ne bu kötülüklerin nedenini aramaya koyulmuş ne de bunlara bir çözüm yolu göstermiştir. O, bu romanında da olayın gelişimini, kendi sosyal ve dinsel görüşlerine göre sonuçlandırmıştır.

Öteki önemli eserleri: Dostoyevski 1867 yılında ikinci kez evlendi ve hemen Avrupa'ya gitti. Bu sefer tam dört yıl (1867-1871) Avrupa'da kaldı. Dostoyevski'nin Avrupa'daki yaşamı da oldukça acılı geçti: Düzensiz bir yaşam sürüyor, alacaklılarından kurtulmak için boyuna yer değiştiriyordu. Bu arada kumar oynamaktan da bir türlü kendini alamıyordu. Bu koşullar altında kendini yıpratırcasına çalışması da para etmiyor, durumunu bir türlü iyileştiremiyordu.

Bu yıllar içinde yazarın *Budala* (1869), *Ebedi Koca*, *Ecinniler* (1872) gibi önemli eserleri çıktı.

Çaresizlik içinde bulunan ve bu gezgin yaşayıştan usanan Dostoyevski, 1871 yılında yeniden Petersburg'a döndü. Gerçi burada onu felaketler bekliyordu. Alacaklılar yine etrafını sarmış, ona nefes aldirmıyordu. Ama Dostoyevski'nin durumunda eskisine göre bir değişiklik vardı. Şimdi artık o, dünya ölçüsünde bir yazar olmuştu. Alacaklılar kadar editörler de kapısını aşındırıyor, ondan eser rica ediyorlardı. 1873 yılında, tanınmış editörlerden Meşçerski, Dostoyevski'ye çok elverişli şartlarla *Yurttaş* dergisinin yöneticiliğini önerdi. O sıralarda Dostoyevski'nin öylesine büyük bir ünü vardı ki, görüşleri Dostoyevski'nin görüşlerine tamamıyla aykırı olan dergiler bile onunla işbirliği yapmak istiyordu.

1878 yılında *Yurttan Notlar* dergisi, yüksek bir telif hakkı karşılığı olarak ondan *Delikanlı* romanını satın aldı.

Dostoyevski, 1876 yılından başlayarak, kendi başına *Yazarın Notları* adlı dergisini çıkarmaya başladı. Dergi ona büyük bir gelir sağladı. Artık maddi durumu oldukça düzelmişti. Dönemin yazarları arasında adı en başta geliyor, ona âdeta bir peygamber, bir ermiş gözüyle bakılıyordu. Her gün Rusya'nın dört bir yanından yüzlerce mektup alıyor, kendisiyle görüşmek isteyen yüzlerce insanın ziyaretini kabul ediyordu.

Hele, *Karamazov Kardeşler* (1880) romanının çıkışından ve *Puşkin Jübilesi*'ndeki konuşmasından sonra ününün doruğuna ulaştı.

Ama bu onun son eseri oldu. Büyük yazar, 1881 yılı Şubat ayının dokuzunda, tam 60 yaşındayken, gözlerini hayata yumdu.

Sanatındaki özellik: Dostoyevski'nin romanları, kendi hayatının ateşten bir nehriydi. Onun bütün roman kişilerinin damarlarında kendi kanı dolaşır. İşte bunun içindir ki, onun romanları, içinde yaşadığı toplumun bir aynası gibidir. Romanlarının sosyal temelini, büyük şehirlerin sefil tabakaları meydana getirir: Malını mülkünü har vurup harman savurmuş soylular; işini gücünü yitirmiş, serserileşmiş orta halli insanlar; bir lokma ekmeğe muhtaç fakir öğrenciler, orospular, aç, sefil, öksüz çocuklar; kısacası şehrin aşağı tabakasını meydana getiren bütün bu insan kalabalığı; soylu kişilerle, derebeylerle, prenslerle, generallerle bir ilişki halindedir. Bütün bu insanlar, birtakım ahlak ve din sorunlarını, birtakım sosyal problemleri çözümler, bir şeyler ararlar... Bir şeyler öğrenirler... Vaaz ederler, öğüt verirler... Yönetirler, idare ederler... Suçluları kurtarırlar... Suçsuzları mahv ve mahkûm ederler. Acı çekerler... Başkalarına acı çektirirler.

Dostoyevski'nin roman kişileri çok konuşur... Tartışır... Sinirlenir... İtiraz eder... Bir başına kaldıkları zaman da kendi kendileriyle tartışır... Âdeta, bunlardan her birinin içinde,

kendisiyle çelişen bir başkası oturmuş gibidir. Dostoyevski'nin kişileri daima ikiz bir kişilik taşır. Bu onların en büyük özelliğidir. *Suç ve Ceza*'yı incelerken söylediğimiz gibi, iki cana kıyacak kadar gaddarlaştan Raskolnikov, aynı zamanda dünyanın en iyi yürekli insanıdır. Dostoyevski'nin bütün roman kişileri hep böyledir. Zaten seçtiği tiplerin özellikleri buradan gelir. Dostoyevski'nin çağdaşlarından Tolstoy, bir konuşmasında, Dostoyevski'nin eserleri üzerine olan görüşlerini şu sözlerle anlatmıştı:

“Dostoyevski'nin roman kişileri, yapmak zorunda oldukları şeylerin tam tersini yapar... Öyle ki, bu kimi zaman çok bayağı bir hal alır: Eseri okurken, kişilerinin, beklediğiniz şeyi, yapmaları gereken şeyi yapmayacaklarını önceden bilirsiniz!.. Bu, şaşılacak kadar sanattan yoksunluk gösterir. Sonra, onun bütün kişileri hep aynı dille konuşur.”

Gerçekten de Dostoyevski, çok seyrek hallerde kişilerin dilini kişileştirmiştir. Avrupa'nın kültürlü kişileriyle okuması yazması kit insanlar, general kızlarıyla sokak dilencileri, erkeklerle kadınlar, ihtiyarlarla çocuklar hep aynı ölçülü, akıllı kişilerdir. Hepsisi de aynı ustalıklarla dünya işlerini çözümler... Mesela *Karamazov Kardeşler*'in on dört yaşlarındaki Kolya Krasotkin'i, Raskolnikov'un ve İvan Karamazov'un önünde duran problemleri çözmeye çalışır, onların dilleriyle konuşur.

Dostoyevski'nin roman kişileri bitmez tükenmez bir çelişki içinde çırpınıp durur... Onlar için orta yoktur, aşırılık vardır. Feryatlar, çığlıklar, ağlamalar, pek çabuk yerini gülüşlere, hatta kahkahalara bırakabilir. Bunlar birbirinin sözlerini keserek, nefes nefese içlerini döker... Gerek kendi rezaletlerini, gerek başkalarının rezaletlerini aynı zevkle anlatırlar... Ya da vaaz ve öğütler verir, yemin eder, alçalır, sinirli sinirli bağırır, el öper, tokat atar, ısırır ve dövüşürler.

Hiç şüphe yok ki, Dostoyevski hasta insan ruhunun ayrıntılarını bulup çıkarmakta, bir ruh halinden bir başka ruh haline

geçmekte çok ustaydı. Ama Dostoyevski'nin herkesi, her insanı hasta çizgilerle tasvir etmesi, üslubunun bir özelliğini meydana getirmekle birlikte, bu hal, çoğu zaman gerçekçiliğe ve karakter özelliklerine karşı bir sonuç doğurmaktaydı.

Tanınmış edebiyat eleştirmenlerinden Lunaçarski, Dostoyevski üzerine yazdığı bir yazısında şöyle demektedir:

“İnsan ruhunun geçirdiği başkalaşmalar onu her şeyden çok ilgilendirdiği için, Dostoyevski'ye psikolog diyorlar. Bununla birlikte bence, ona psikolog demekten çok, onun eserlerinde psikoloji için pek çok materyal bulunabileceğini söylemek daha doğru olur. Çünkü psikolog denildiği zaman yalnız insan ruhunu çözümlemesini bileni değil, ama aynı zamanda bu çözümlmeden psikolojik birtakım yasalar çıkarmasını bileni anlarız. Oysa Dostoyevski bunu yapmasını bilmezdi.”

Dostoyevski'nin sürekli konusu, alçalmış insanların namus ve şereflerini korumak için yaptığı bitmez tükenmez bir savaştır. Bu savaş çoğu zaman korkunç, yabani biçimler alır. Bu savaşın sona erdiği, daima trajiktir. Dostoyevski'nin roman kişileri, kendilerini kimsenin hor görmeyeceği, onurlu gerçek insanlar hissetmek için, mutlaka daha önce başkalarına hakaret etmiş olmalıdır. Bunlar, başkalarına hakaret ettikleri, hakaret etmek istedikleri ölçüde kendilerini onurlu bir insan sayarlar. Bunu yapmadıkları zaman insan olmaktan çıkarak bir “hiç” haline gelirler. Dostoyevski'nin kişileri, şuna ya da buna kötülük etmedikleri, şunu ya da bunu hor görmedikleri sürece, kendileri kötülük görür, hakarete uğrarlar...

İşte Dostoyevski'nin kişilerinde rastlanan namus ve şeref savaşı...

Ama, bu henüz bir başlangıçtır. Şuna buna hakaret eden, şuna buna acı çektiren bir insan, ancak şerefli bir insan olmanın ilk basamağındadır. Kelimenin gerçek ve tam anlamıyla özgün ve bağımsız insanlar, hakaretlerin üstünde olan, yasa engellerini tanımayan, bu engelleri hiçe sayan insanlardır. Dostoyevski'nin kişileri, gerçek

bir insan olduklarını, hiçbir yasa engeli tanımadıklarını göstermek için cinayete kadar giderler... Gerçi her suç kaçınılmaz olarak arkasından cezayı da sürükler. Başkasına acı veriş, kaçınılmaz bir biçimde insanın kendisinde de acı ve üzüntü doğurur. Ama artık bu acı, bu üzüntü, hak edilmiş, adil bir üzüntüdür. İşlenen günahların bir kefaretidir. Bu çeşit üzüntü ve acılar, insanı alçaltmaz. Bu gibi acı ve cezalardan kaçmamak, tam tersine bunları tevekkülle karşılamak gerekir. Hatta insanlığın en yüksek belirtisi olarak bunları aramak ve sevmek gerekir.

İşte Dostoyevski'nin romanlarındaki kişiler böyle bir patolojik daire içinde dönüp dururlar... *İnsancıklar*'dan *Karamazov Kardeşler*'e kadar, Dostoyevski'nin bütün roman kişileri hep bu çeşit tiplerdir. Zaten daha ilk romanından başlayarak, Dostoyevski için karakteristik olan bu tipler düzeni kurulmuştur. İşte, yazarın ilk romanı olan *İnsancıklar*'daki Makar Devuşkin, romanın başından sonuna kadar, isyanla tevekkül arasında çırpınıp durmadı mı? *İnsancıklar*'daki bu baş kişi, bu kahraman, daha sonra ad değiştirerek *Suç ve Ceza*'da Raskolnikov; *Karamazov Kardeşler*'de Karamazov vb... diye karşımıza çıkmadı mı?

Dostoyevski'nin edebî yönteminin en büyük özelliği, konularındaki dinamizm ve olayların umulmadık bir biçimde bağlantısıdır. Bir günde, hatta çoğu zaman birkaç saat içinde baş döndürücü bir sıra hadise olabilir. Okur, olayların gelişimini ve değişimini çoğu zaman, hemen kavrayamaz. Bunun için hikâyeci, yani olayların ipini elinde tutan adam ya da yazarın kendisi, ileri giderek açıklamalara kalkışmak, karmaşık ve anlaşılmayan ilişkileri çözmek zorunda kalır.

Dostoyevski'de olayların akışı, çoğu zaman konuşmalarla, dedikodularla karışır. "Anlatırlar", "hikâye ederler", "naklederler ki", "söylentiler dolaşırdı" gibi deyimler, Dostoyevski'nin en olmayacak hadiseleri anlatmak için başvurmayı en sevdiği yoldur.

Bütün bunlar gerek Dostoyevski'den önce gelen (Puşkin, Gogol, Lermontov gibi), gerek Dostoyevski zamanındaki (Turgen-

yev, Tolstoy gibi) yazarların eserleriyle, Dostoyevski'nin eserleri arasında başlıca ayırımı meydana getirir.

Dostoyevski'nin eserlerini, kendinden önceki soylu edebiyatından ayıran bir başka nokta da, tasvir eksikliğidir. Dostoyevski'nin eserlerinde doğa tasvirlerine, doğa güzellikleri karşısında duyulan hayranlığa rastlayamayız. Dostoyevski, doğaya tamamıyla ilgisizdir. Zaten Dostoyevski, eserlerinin dış güzelliğine hiçbir zaman önem vermemiştir. Bu eserlerde cümleler, çoğu zaman özenilerek, sanattan yoksun bir halde yazılmıştır. Ama buna karşılık Dostoyevski'nin eserlerindeki özün dehası, bizi hemen büyüler.

Puşkin'lerin, Gogol'lerin, Turgenyev'lerin, Tolstoy'ların romanlarındaki olaylar, çoğunlukla çiftliklerde, yurtluklarda, köşklerde, konaklarda geçtiği halde, Dostoyevski'nin romanlarındaki olaylar, çoğunlukla şehirlerde, meyhanelerde, pis birtakım pazar yerlerinde, tavan aralarında geçer.

Dostoyevski'nin en sevdiği manzaralar: Gece, karanlık, yağmur, bulutlu bir gökyüzüdür. Dostoyevski'nin kişileri, uçsuz bucaksız bozkırları, ovaları, sıcak ve güneşli günleri düşlerinde görür.

Dostoyevski'nin romanlarındaki eşyalar bile karanlık, kederli ve mahzundur. Dostoyevski'nin lambaları “cenaze alaylarındaki meşaleler gibi, sönüp sönüp yanar”. Saatleri, “tıpkı boğazlanan bir insan gibi hırıltılar” çıkarır. Dostoyevski'nin odaları, çoğu zaman “bir mezarı, bir sandığı ya da bir dolabı” andırır.

İşte Dostoyevski böyle bir üslupla Rus edebiyatına girdi. Dostoyevski Rus edebiyatına girdiği zaman, Rus edebiyatında kayıtsız şartsız soylu edebiyatı egemendi. Onun için Dostoyevski, önceleri korka korka, çekine çekine bu tapınağa ayak bastı. Çünkü bu tapınakta sözü geçer kişiler, Puşkin'ler, Gogol'ler, Turgenyev'ler, Tolstoy'lardı. Bu çapta söz ustalarının egemen olduğu bir tapınakta sesini duyurmak, bir cesaret meselesi, bir ustalıktı. Gerçi Dostoyevski'den önce de soylu edebiyatının

temsilcilerinden daha başka türlü konuşan kişiler bu tapınağa girmemiş değildi. Ama, bunların sesi öylesine zayıf, öylesine güçsüzdü ki, hiçbir yankı uyandırmadan kaybolup gitmişti.

Oysa Dostoyevski bu tapınakta öyle bir dille konuştu ki, bütün başlar ister istemez ona çevrildi. Yeni üslubun bu temsilcisi, açıkça “Rus edebiyat salonlarında kendisine de yer verilmesini” yüksek sesle istemeye başladı.

Böylece “Rus edebiyat salonlarında” o zamana kadar alışılmış olan üsluptan başka bir üslupta, ama edebî bir üslupta konuşan ilk insan Dostoyevski oldu. Dostoyevski küstahlığa varan bir alaycılıkla, Lermontov’un, Gogol’ün üslubuyla alay etti. Turgenyev’i ise, romanlarında karikatürize etti.

Puşkin nasıl soylu edebiyatının yepyeni ve başlıca kişisi idiyse, Dostoyevski de soylu edebiyatından sonra gelen Rus edebiyatının aynı ölçüde yepyeni ve başlıca kişisiydi.

Çağdaşları arasında Dostoyevski: Dostoyevski’nin, çağdaşlarından Puşkin ve Gogol ile olan düşünce ilişkilerini, yazımızın baş tarafında, yazarın “Edebî Hazırlığı” bölümünde anlatmıştık. Bunlar dışında, Dostoyevski’nin iki önemli çağdaşı daha vardı ki, bunlardan biri Turgenyev, öteki de Tolstoy’du.

Dostoyevski’den ancak iki yıl sonra ölen Turgenyev, kelimenin en geniş anlamıyla Dostoyevski’nin çağdaşı ve edebî rakibiydi.

Birçok olay, bu yazarların birbirlerini sevmediğini gösterir. Kimi edebiyat tarihçisine göre ise, bunları birbirinin düşmanı saymak bile mümkündür.

Dostoyevski 1845 yılında kardeşine yazdığı bir mektupta, Turgenyev’le ilgili ilk izlenimlerini şöyle anlatır:

“Bugünlerde şair Turgenyev, Paris’ten geldi. Gelir gelmez de bana öyle bir yakınlık gösterdi ki, Belinski bunu, şairin bana âşık oluşuyla açıklamaktadır. Genç, yakışıklı, soylu, zengin, zeki bir şair... Doğa ondan hiçbir şey esirgememiş...”

Bu, Dostoyevski’nin Turgenyev’le ilgili ilk izlenimleriydi. Dostoyevski, Turgenyev’in kendisine gösterdiği ilginin yarısını

bile ona göstermemiştir. Nitekim, daha sonra kardeşine yazdığı bir mektupta Turgenyev'den oldukça soğuk bir dille söz etmekte ve onun aristokratça kucaklaşmalarından, öpüşme alışkanlığından yakınmaktadır.

Bu iki edebiyatçı kâh Rusya'da, kâh Avrupa'da sık sık karşılaşmıştı. Dostoyevski, bu karşılaşmalarda elinden geldiğince duygularını belli etmemeye çalıştı. Hatta Turgenyev'in hikâyelerini kendi dergisinde basmaktan kaçınmadı: *Duman* romanı dışında, bunlardan yana yazılar da yazdı.

Ama yine de o çağın bu iki büyük yazarı arasında derin uçurumlar yatıyordu. Sonraları bu iki edebiyatçı arasındaki anlaşmazlıklar, ideolojik bir nitelik aldı. Dostoyevski *Ecinniler* romanında, Turgenyev'e olan düşmanlığını açıkça belli etmekten çekinmedi. Turgenyev, romanı okuyup da, karikatürize edilmiş tipler arasında kendisini tanıyınca: "Bu adamın büsbütün aklını oynattığını size söylememiş miydim?" demekten kendini alamadı.

Bir eleştirmene göre, Turgenyev'le Dostoyevski'yi birbirine taban tabana karşıt birer kutup saymak da mümkün değildi. Çünkü kutuplar aynı eksen üzerinde bulunur. Oysa bu iki büyük yazar arasında ortak bir eksen bile yoktu: Dostoyevski orta halli, hatta yoksul bir memur ailesindendi. Turgenyev ise zengin ve soyluydu. Dostoyevski hayatını kazanmak için yazan yoksul bir şehirliydi. Turgenyev ise, ömrünün büyük bir bölümünü Avrupa'da geçiren, sadece zevk için yazan bir insandı.

Turgenyev Avrupalı tipinde, şık, zarif, melankolik bir adamdı. Dostoyevski ise, Rus yazarları içinde hepsinden çok Rus olan trajik bir düşünürdü. Turgenyev'in sanatı ihtişamlı bir güzellik, Dostoyevski'nin sanatı ise umutsuzca bir ürperişti. Turgenyev'in kişileri, sevgide, gönül tokluğunda, mücadelede, hatta ölüme bile bir güzellik damgasını taşır; Dostoyevski'nin kişileri ise, her şeyi umutsuzluk nöbeti içinde yapar...

Turgenyev'i anlamak, eserlerine girmek çok daha kolaydır. Zamanında okurlar kadar editörler de onu Dostoyevski'den çok sever ve takdir ederdi.

Bu eski Rus eleştirmenin gözlemleri biraz doğrudur. Dostoyevski'nin hayatta en büyük amacı, romanlarından hiç olmazsa bir tanesini, Turgenyev'in ya da Tolstoy'un yaşadığı konfor içinde yazmaktı. Büyük bir yurtluğu, ihtiyacından çok fazla parası olan Turgenyev, romanlarının her forması için 400 ruble alırken, biricik geçim aracı kalemi olan Dostoyevski, romanının her formasına ancak 100 ruble alırdı. Bu hal Dostoyevski'yi çok üzüyordu.

Forma başına verilen bu paralar, hiç kuşku yok ki, bir sanat ölçüsü sayılamazdı. Dostoyevski çoğu zaman eserlerini daha bitirmeden satmak zorunda kalırdı. Bir eleştirmen de, Turgenyev'le Dostoyevski'yi karşılaştırırken şunları söylemişti:

“Turgenyev bize, usta bir bahçıvan elinden çıkmış, her şeyi düzgün, güzel bir bahçe hediye ederken; Dostoyevski, sonsuz ve yabancı güzelliklerle dolu koskocaman bir orman veriyordu.”

Dostoyevski'ye, büyük çağdaşlarından Tolstoy'la karşılaşmak hiç kısmet olmamıştır. Dostoyevski ününün doruğuna ulaştığı sıralarda, Tolstoy, hemen hemen hiç Petersburg'a gelmedi. Bir seferinde ikisi de Vladimir Solovyev'in konferansında buldukları halde birbirlerinden haberleri olmamıştı. Dostoyevski, sonraları, Tolstoy'un da bu konferansta bulunduğunu öğrendiği zaman onunla görüşemediğine çok üzülmüştü.

Dostoyevski, Tolstoy'u çok beğenir, ona yüksek bir değer verir. Tolstoy'un eserleri içinde en çok değer verdiği ve beğendiği eseri *Anna Karenina* idi.

Tolstoy, Dostoyevski üzerine daha ihtiyatlı bir dil kullanırdı. Dostoyevski'nin eserleri içinde başta *Suç ve Ceza* olmak üzere en çok *Ölümler Evinden Anılar*'la *Aşağı ve Hor Görülenler*'i beğenirdi.

Tolstoy ile Dostoyevski'nin bütün görüş ayrılıklarına rağmen, aralarında yine de ortak bazı şeyler vardı. Ayrı ayrı bakımlardan olmakla birlikte, ikisi de toplumu yeriyor, ikisi de mücadele yerine her şeyi Allah'a bırakmayı öğütlemekten ileri gitmiyordu.

Avrupa'da Dostoyevski: Dostoyevski'nin eserleri hemen hemen XIX. yüzyılın sonlarına kadar, Avrupa'da ne ciddi bir ilgi gördü ne de anlaşıldı. Dostoyevski'yi ancak bazı edebiyat tarihçileri biliyor, kendisine ancak bir dereceye kadar değer veriyorlardı. Bununla birlikte bunların bilgisi de üstünkörü ve dardı. Dostoyevski üzerine Fransa'da yazılı olarak ileri sürülen ilk görüş olmak bakımından Eugène-Melchior de Vogüè'nin 1886 yılında yayımlanan *Rus Romanı* adlı eseri, özellikle çok önemlidir. Bu eserinde Vogüè, Dostoyevski'yi büyük bir yetenek, özelliği ve orijinalliği olan bir yazar olarak nitelemekle birlikte, onu bir dâhi sayamayacağını, çünkü yazarın gerektiğinden çok tek yanlı ve duygu ölçüsünden yoksun olduğunu söylemekteydi.

Ama sonraları, yani XX. yüzyılın başlarından, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Dostoyevski hızla Avrupa'da tanınmaya başladı. Dostoyevski'nin etkisi, her yerden çok Almanya'da görüldü. O çağ Alman edebiyatının başlıca akımlarından biri olan *expressionsisme*, tamamıyla Dostoyevski'nin etkisi altında gelişti. Bu akım, Almanya'da Dostoyevski'yi, kendi ekolünün lideri olarak benimsemişti. Dostoyevski'nin etkisini, özellikle, Stefan Zweig, Hermann Hesse, Gustave Meyrink gibi Alman yazarları üzerinde açıkça görmek kabildi.

Dostoyevski'nin eserlerini inceleme işinde ilk sırada Almanya gelmektedir.

Yazımızın baş tarafında ayrıntılı olarak anlattığımız gibi Dostoyevski, edebî kültürünün önemli bir bölümünü Fransa'ya borçluydu. Daha çocukluğundan öğrendiği Fransızca'yı çok iyi bilir, mektuplarında birçok deymi Fransızca yazardı. Bununla birlikte Dostoyevski Fransa'ya, Puşkin'lerden, Gogol'lerden, Turgenyev'lerden çok daha geç girdi. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru eserlerini Fransızcaya çevirmeye başladılar. Örneğin Dostoyevski'nin çağdaşı olan Turgenyev'in eserleri 1854 yılından başlayarak Fransızcaya çevrildiği halde, Dostoyevski'nin Fransızcaya çevrilmiş ilk eseri 1884 tarihini taşır. Turgenyev'in

Babalar ve Çocuklar romanı, 1862 yılında yayımlanmış, hemen bir yıl sonra, yani 1863 yılında Fransızcaya çevrilmişti. Oysa Dostoyevski'nin Fransızcaya çevrilen ilk eseri olan *Suç ve Ceza* romanı, Rusya'da 1866 yılında yayımlandığı halde, Fransızca ancak 18 yıl sonra, yani 1884 yılında çıkmıştır.

Dostoyevski, Avrupa'nın başka ülkelerinde olduğu gibi, Fransa'da da, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla yayıldı. Açıkça onun etkisi altında kalan birçok Fransız yazarı yetişti. Bunların en başında Paul Bourget'yi göstermek gerekir. Bundan başka, Duhamel, André Gide, Emmanuel Bove, André Burclere, Charles-Louis Philippe gibi Fransız yazarları da, az ya da çok Dostoyevski'nin etkisini taşımaktadırlar.

Dostoyevski'nin en çok rağbet gördüğü bölgelerden biri de İskandinavya'dır. Knut Hamsun, Dostoyevski'ye büyük bir hayranlık beslerdi.

Dostoyevski, İtalya'ya da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra girdi. Avrupalı eleştirmenler, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Dostoyevski'yi Balzac'tan ve Stendhal'dan üstün, ruh çözümlerinin derinliği ve inceliği bakımından ise Shakespeare ile eşit görmeye başladı.

3 Mart 1972

BİRİNCİ BÖLÜM

I

VEMMUZ başlarında, çok sıcak bir akşamüstü, bir delikanlı, S..... sokağında pansiyon olarak tuttuğu odacığından çıktı. Kararsızlık içindeymiş gibi ağır ağır K..... köprüsüne doğru yürümeye başladı.

Merdivenlerde evsahibi kadınla karşılaşmak tehlikesini kolayca savuşturmuştu. Delikanlının odacığı, beş katlı yüksek bir yapının tavan arasında bulunuyor ve odadan çok bir dolabı andırıyordu. Kendisinden odayı, yemekli ve hizmetçili olarak kiraladığı evsahibi kadın ise, bir merdiven aşağıda, ayrı bir dairede oturuyordu. Delikanlı ne zaman sokağa çıksa, mutlaka kadının, kapısı hemen daima merdiven üzerine, ardına kadar açık duran mutfağının önünden geçmek zorunda kalırdı. Oradan her geçişinde, utanç duyar, suratını buruşturur, hastalıklı ve ürkek bir duyguya kapılırdı. Delikanlının pansiyoncu kadına bir hayli borcu vardı; bundan ötürü de onunla karşılaşmaktan çekiniyordu.

Delikanlı, pek de öyle korkak ve çekingen bir adam değildi, hatta tam tersine. Yalnız bir süreden beri karasevdaya benzer sinirli, tedirgin bir hali vardı. Kendi içine öylesine gömülmüş, herkesten öylesine elini eteğini çekmişti ki, yalnız pansiyoncuyla karşılaşmaktan değil, her türlü karşılaşmadan korkuyordu. Delikanlı yoksulluğun ağır pençesi altında ezilmişti; ama bu sıkıntılı hali bile son zamanlarda onu üzmez olmuştu. Zorunlu işlerini yüzüstü bırakmıştı, bunlarla uğraşmak bile istemiyordu. Doğrusu aranırsa, evsahibi kadın, delikanlıya karşı neler kurarsa kur-

sun, onu korkutmuyordu. Ama merdivenlerde durmak, kendisini hiç de ilgilendirmeyen o günün sorunlarıyla ilgili saçmaları, kirayayı ödeme ısrarlarını, korkutmaları, yakınmaları dinlemek, üstelik bahaneler bulmak, özür dilemek, yalan söylemek... Yok, iyisi mi, kimsenin göremeyeceği biçimde bir kedi gibi merdivenden süzülüp inmeliydi.

Ama bu sefer alacaklısıyla karşılaşmaktan korkması, sokağa çıkınca kendisini bile şaşırttı. Tuhaf bir gülümseyişle 'Ne yaman bir işe girişmek istiyorum, aynı zamanda ne saçma sapan şeylerden korkuyorum,' diye düşündü. 'Hım... Evet... Her şey insanın elindedir, insan salt korkaklık yüzünden ne fırsatlar kaçırıyor... Bu artık bilinen bir gerçek. Merak edilecek bir şey: Acaba insanlar en çok neden korkar?.. Herhalde her şeyden çok yeni bir adım atmaktan, kendi söyleyecekleri yeni bir sözden korksalar gerek... Ama ben de epey gevezelik ediyorum. Gevezelik ettiğim için de hiçbir şey yapmıyorum. Galiba işin doğrusu şöyle olsa gerek: Bir şey yapmadığım için gevezelik ediyorum. Ben gevezeliği bu son ay içinde, günlerce bir köşede yatarak ve saçma sapan şeyler düşünerek öğrendim. Peki, şimdi niçin gidiyorum? Sanki böyle bir şey yapmak elimden gelir mi? Acaba bu davranışım ciddi mi? Hiç de ciddi değil. Demek bir hayalle avunuyorum. Oyuncak... Evet, galiba bir oyuncak!'

Sokakta korkunç bir sıcak ve boğucu bir hava vardı. Sonra da halkın itişip kakışması, ortalığın kireçli hali, yapı iskeleleri, tuğlalar, toz duman ve yazlığa gitmek olanağını bulamayan her Petersburglunun çok iyi bildiği o özel pis yaz kokusu. Kısacası bütün bunlar delikanlının zaten bozuk olan sinirlerini birdenbire fena halde örseledi. Hele şehrin bu bölgesinde sayıları çok olan meyhanelerin dayanılmaz pis kokuları, iş zamanı olduğu halde adım başı rastlanan sarhoşlar, tablonun iğrenç ve gamlı rengini tamamlıyordu. Delikanlının ince yüz çizgilerinde derin bir tikslenme duygusu bir an belirip kayboldu. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, delikanlı olağanüstü güzel kara gözleriyle, esmer yüzüyle, ortadan biraz uzunca boyu ile, ince ve biçimli vü-

cuduyla gerçekten yakışıklı bir gençti. Ama çok geçmeden derin bir düşünceye dalar gibi, daha doğrusu kendini unuttur gibi oldu. Artık çevresinde olup bitenleri ayırt etmeyerek, ayırt etmeyi de istemeyerek, yoluna devam etti. Ancak arada sırada, şimdi kendi kendine itiraf ettiği gibi, bir başına konuşmak alışkanlığıyla, bir şeyler mırıldanıyordu. Zaman zaman düşüncelerinin karıştığını, vücutça gücünü yitirdiğini, şu anda, kendisi de fark etti; ağzına hemen hiçbir şey koymayalı bugün ikinci gün olmuştu.

Öylesine kötü giyinmişti ki, bir başkası, hatta alışık bile olsa, güpegündüz bu paçavralarla sokağa çıkmaktan utanırdı. Bereket versin, burası öyle bir semtti ki, insan, kılık kıyafetiyle hiç kimseyi şaşırtmazdı. Samanpazarı'nın yakınlığı, bilinen evlerin çokluğu, hele Petersburg'un bu merkez semtinin cadde ve sokaklarına fazlaca dolmuş olan işçi ve esnaf tabakası, bazen genel görünüşü öyle tiplerle alacalandırırdı ki, yabancı yüzlü birine rastlandığı zaman şaşmak bile gerçekten tuhaf olurdu. Ama delikanlının ruhunda öylesine haince bir küçümseme duygusu birikmişti ki, bazen çocukluk derecesine varan bütün alınganlığına rağmen, şu anda en az utandığı şey, sırtındaki paçavralardı. Tabii bazı dostlarına ve genel olarak karşılaşmaktan hoşlanmadığı eski arkadaşlarına rastladığı zamanlar, iş değiştirdi. Oysa bu sırada, iri bir atın çektiği büyük bir yük arabasına bindirilip bu saatte nereye ve niçin götürüldüğü belli olmayan bir sarhoş, yanından geçerken, eliyle kendisini göstererek, birdenbire avazı çıktığı kadar "Hey, sen, Alman şapkalı!" diye bağırdığı zaman, delikanlı birdenbire durmuş, sinirli bir davranışla şapkasını tutmuştu. Bu şapka Zimmermann'dan satın alınmış, yüksek, yuvarlak, ama kullanıla kullanıla eskimiş, solmuş, delik deşik olmuş, leke içinde, kenarsız bir şapka idi, üstelik çok çirkin bir köşe meydana getirecek biçimde yana sarkmıştı. Ama delikanlıyı utanç değil, korkuya benzer bambaşka bir duygu kapladı. Heyecanla:

'Ben zaten biliyordum,' diye mırıldandı. 'Zaten aklıma da gelmişti. Bu hepsinden kötüsü!.. İşte böyle saçma, böylesine anlamsız bir şey, her işi altüst edebilir. Evet, çok göze batan bir şapka!..

Gülünç olduğu için göze batıyor. Benim şu paçavralara herhalde bir kasket gerek. Hatta eski püskü bir şey de olsa olur, yeter ki bu mendebur olmasın!.. Kimse böyle bir şapka giymiyor. Bir verstlik yoldan fark edilir ve hatırdadır kalır... En önemlisi, sonradan hatırlarlar. İşte sana bir ipucu!.. Bu işte elden geldiğince az göze çarpmalı... Ufak tefek şeyler, ama önemli olan da bu ufak tefek şeylerdir... Her zaman, her şeyi mahveden işte bu ufak tefek şeylerdir.’

Gideceği yer uzak değildi. Evinin kapısından kaç adım tuttuğunu bile biliyordu: tastamam yedi yüz otuz adım. Derin hayallere daldığı bir gün adımlarını saymıştı. Oysa o zamanlar kurduğu bu hayallere kendisi de inanmıyordu, yalnız bu hayallerin çirkin, ama kandırıcı bir küstahlıkla saldırışları sinirlerini bozuyordu. Şimdi ise, aradan bir ay geçtikten sonra, işi başka türlü görmeye başlamıştı. Kendi kendine konuşurken, kendisini kararsızlıkla, güçsüzlükle suçlamasına rağmen bu “çirkin” hayali –hâlâ kendisine inanmamakla birlikte– âdeta elinde olmayarak kendi niyet ve tasarımı gibi saymaya alışmıştı. Hatta şimdi, işte bu tasarımın “deneme”sini yapmaya gidiyor ve her adımda heyecanı gittikçe artıyordu.

Kalbi durarak, sinirden titreyerek, bir yanı kanala, öbür yanı sokağına bakan çok büyük bir yapıya yaklaştı... Küçük küçük dairelerden kurulu olan bu evde, terziler, çilingirler, aşçı kadınlar gibi birtakım esnaf, çeşit çeşit Almanlar, sokak kızları, küçük memurlar ve daha buna benzer birtakım kişiler oturuyordu. Evin iki kapısından ve avlusundan girip çıkanların gürültüleri hiç eksik olmuyordu. Burada üç ya da dört kapıcı iş görüyordu. Delikanlı bunlardan birine rastlamayınca çok sevindi ve görülmeden ana kapıdan geçerek, sağdaki merdivene sapıverdi. Merdiven, karanlık, dar bir “servis” merdiveniydi. Ama o, bütün bunları incelemiş ve öğrenmişti, bütün bu haller hoşuna gidiyordu; bu karanlıkta meraklı bir insan bakışı bile tehlikesizdi. Dördüncü kata çıkarken elinde olmayarak ‘Ben şimdi böyle korkarsam, bir fırsatını bulup da asıl işe giriştiğim zaman ne olacak?’ diye düşündü. Burada bir daireden eşya çıkarmakta olan asker emeklisi hamallar yolunu

kesti. Memur bir Alman'ın, ailesiyle birlikte burada oturduğunu daha eskiden biliyordu: 'Demek Alman gidiyor, öyleyse dördüncü katta bu merdiven yönünde ve bu sahanlıkta, şimdilik içinde insan bulunan yalnız kocakarının dairesi kalıyor... Oh ne âlâ... Her ihtimale karşı...' diye, tekrar düşündü ve kocakarının kapısını çaldı. Çıngırak, sanki bakırdan değil de tenekedenmiş gibi, hafifçe çınladı. Bu gibi evlerin böyle küçük dairelerinde çıngıraklar hemen daima böyle çalar. O, bu çıngırak sesini unutmuştu bile. Şimdi bu özel çıngırak sesi ona birdenbire bir şeyler hatırlatmış, açıkça bir şeyleri gözü önüne getirmişti. Zangır zangır titredi. Sınırları bu sefer iyice gerilmişti. Bir süre sonra kapı hafifçe aralandı: Evde oturan kadın, kapının aralığından, geleni, belli bir kuşku ile süzüyor ve karanlıkta yalnız ışıldayan gözleri görünüyordu. Ama sahanlıkta birçok kişinin bulunduğunu görünce yüreklendi, kapıyı büsbütün açtı. Delikanlı, kapının eşiğinden adımını atarak, tahta perdeyle küçük bir mutfaktan ayrılan karanlık bir hole girdi. İhtiyar kadın hiçbir şey söylemeden karşısında duruyor, sorgu dolu bakışlarla kendisine bakıyordu. Kuru, ufak tefek, altmış yaşlarında, keskin, hain bakışlı, küçük sivri burunlu, başı açık bir kocakarıcıktı bu...

Az kırılmış kumral saçlarına bol bol yağlı bir şey sürmüştü. Bir tavuk bacağına andıran ince, uzun boynunda bir fanila parçası sarıydı. Omuzlarında da, hava çok sıcak olduğu halde, eskimiş, solmuş bir kürk pelerin sallanıyordu. Kocakarıcık ikide bir öksürüp inliyordu. Herhalde delikanlı ona tuhaf bir bakışla bakmış olacaktı ki, kocakarının gözlerinde birdenbire yeniden az önceki güvensizlik belirdi.

Delikanlı daha nazik davranmak gerektiğini hatırlayarak hafifçe eğildi:

"Ben Raskolnikov'um," dedi. "Üniversite öğrencisi. Bundan bir ay önce de gelmiştim."

Kocakarı sorgu dolu gözlerini delikanlıdan ayırmadan tane tane konuşmaya başladı:

"Hatırlıyorum buraya geldiğinizi; çok iyi hatırlıyorum," dedi.

Kocakarının gösterdiği bu güvensizlikten biraz bozulan ve şaşırarak Raskolnikov, sözlerini sürdürdü:

“İşte efendim... Bu sefer de yine buna benzer bir iş için geldim,” dedi ve canı sıkılarak aklından şunları geçirdi: ‘Kim bilir, belki de kadın her zaman böyledir. Ben geçen sefer farkına varmamıştım.’

Kocakarı, kararsızlık içindeymiş gibi, bir süre sustu. Sonra biraz kenara çekildi ve misafirin öne geçmesine izin vererek kapısını gösterdi:

“Geçin, efendim.”

Delikanlının girdiği, duvarları sarı kâğıt kaplı, pencerelerinde tül perdeler ve ıtır çiçekleri bulunan küçük oda, şu anda batan güneşin ışınlarıyla iyice aydınlanmıştı. Raskolnikov’un kafasında, âdeta elinde olmayarak, ‘Demek o zaman da güneş böyle aydınlayacak!’ düşüncesi şimşek gibi çaktı. Odanın durumunu elinden geldiğince belleyip hatırlayabilmek için, çabucak çevresine bir göz gezdirdi. Ama odada hiçbir özellik yoktu. Hepsisi de sarı ağaçtan yapılmış, pek eski olan şu mobilyalar vardı: Kocaman, eğik tahta arkalıklılı bir kanep, bunun önünde yumurta biçimi yuvarlak bir masa, iki pencere arasına yerleştirilmiş aynalı bir tuvalet masası, duvar boyunca dizilmiş iskemleler ve ellerinde kuşlarla Alman kızlarını gösteren ucuz cinsten sarı çerçeveli bir iki tablo... İşte bütün mobilya... Bir köşede, küçük bir Meryem Ana resminin önünde kandil yanıyordu. Her şey pırıl pırıldı. Delikanlı, ‘Yelizaveta’nın işi’ diye düşündü. Bütün evde tozun zerresini bile bulmaya olanak yoktu. Raskolnikov içinden: ‘Böyle bir temizliğe ancak kötü yürekli ihtiyar dullarda rastlanabilir,’ diye düşündü ve öbür küçücük odanın kapısında asılı duran basma perdeye meraklı gözlerle baktı. Delikanlının, şimdiye kadar bir sefer olsun görmediği bu odada kocakarının yatağı ve konsolu vardı. Bütün daire bu iki odadan meydana gelmişti.

Kocakarı odaya girince, delikanlının gözlerinin ta içine bakabilmek için, Raskolnikov’un önüne dikilerek sert bir sesle sordu:

“Neymiş bakalım?”

Delikanlı:

“Rehin için getirdim,” dedi. “İşte!..”

Cebinden eski, yassı, gümüş bir saat çıkardı. Saatin arka kapağında bir küre resmi vardı. Halkası çeliktendi.

“Ama, bundan önce getirdiğiniz rehinin de günü doldu. Ay biteli bugün üçüncü gün oluyor.”

“Size bir aylık faiz ödeyeceğim... Azıcık sabredin!..”

“Sabretmek mi, yoksa eşyanızı hemen şimdi satmak mı gerek, bu artık benim bileceğim iş...”

“Saatim için çokça bir şey verecek misiniz, Alyona İvanovna?”

“Hep entipüften şeylerle geliyorsun, kuzum. Bunlar bir pul bile etmez! Geçen sefer yüzük için size iki kayme vermiştim. Oysa yenisi kuyumcudan bir buçuk rubleye alınabilir.”

“Dört ruble verin, parasını getirip yine geri alırım. Baba yadigârıdır. Yakında elime para geçecek.”

“Faizini peşin ödemek şartıyla bir buçuk ruble, işinize gelirse.”

Delikanlı:

“Bir buçuk ruble mi?” diye bağırıldı.

Kocakarı:

“Canınız isterse,” dedi ve saati geri uzattı.

Delikanlı saati aldı. Öylesine öfkelenmişti ki, neredeyse kalkıp gidecekti. Ama hemen aklını başına topladı; gidecek yeri olmadığını ve asıl başka bir şey için daha geldiğini hatırladı. Kabaca:

“Verin bakalım!..” dedi.

Kocakarı anahtarları çıkarmak için elini cebine soktu, perdenin arkasındaki öbür odaya geçti. Odanın ortasında bir başına kalan delikanlı merakla kulak kabarttı, birtakım düşüncelere daldı. Kadının anahtarlarla konsolu nasıl açtığı duyuluyordu. ‘Herhalde üstü çekmece olacak!’ diye düşündü. ‘Demek, anahtarları sağ cebinde taşıyor. Hepsi bir arada, çelik bir halkaya takılmış... Bir tanesi hepsinden büyük... Hiç değilse üç kat büyük... Ucu da girintili çıkıntılı... Herhalde konsolun anahtarı olmasa gerek... Öyleyse bir çekmece, ya da bir sandık filan daha olacak... İşte bu önemli. Sandıkların anahtarları hep böyle olur. Ama bütün bunlar ne çirkin şeyler...’

Kocakarı geri döndü:

“İşte efendim: Ruble başına ayda on kapik hesabıyla, bir buçuk ruble için on beş kapik peşin faiz eder. Bundan önceki iki ruble için de aynı hesap üzerinden bir aylık peşin faiz yirmi kapik... Tutarı otuz beş kapik eder. Demek, saatiniz için bir ruble on beş kapik alacaksınız!.. Buyrunuz!..”

“Neee!.. Şimdi de bir ruble on beş kapik mi oldu?”

“Evet efendim, öyle.”

Delikanlı tartışmaya kalkışmadı, paraları aldı. Kadına baktı ve çıkıp gitmekte acele etmedi. Âdeta daha söyleyecek ve yapacak bir şeyi varmış da ne olduğunu kendisi de kestiremiyormuş gibi bir hali vardı.

“Alyona İvanovna, belki de bugünlerde size başka bir şey daha getireceğim... gümüş... güzel bir şey... bir sigara tabakası... Şimdi arkadaşşımda, verir vermez.”

Şaşırdı ve sustu.

“Hele getirin de o zaman konuşuruz.”

Delikanlı, odadan koridora çıkarken, elinden geldiği kadar serbest davranmaya çalışarak:

“Allahaismarladık,” dedi. “Siz evde hep yalnız mı oturuyorsunuz, kız kardeşiniz yok mu?”

“Kız kardeşimden size ne efendim?”

“Hiç... Laf olsun diye sordum... Siz de hemencecik... Allahaismarladık Alyona İvanovna!”

Raskolnikov, korkunç bir düşünce perişanlığı içinde dışarıya çıktı. Bu düşünce perişanlığı gittikçe artıyordu. Hatta merdivenden inerken, sanki bir şey karşısında birdenbire şaşırmış gibi birkaç sefer durakladı. Nihayet, sokağa varınca:

“Aman Yarabbi!.. Bütün bunlar ne iğrenç şeyler!.. İmkânı var mı, imkânı var mı ki ben... Hayır, delilik bu... Saçma şey bu...” diye bağırdı ve kesin olarak ekledi: “Nasıl oluyor da böyle korkunç bir şey düşünebiliyorum? Meğer yüreğim ne iğrenç şeylere elverişliymiş!.. İşin kötüsü: kirli, çirkin, iğrenç, iğrenç şeyler... Ve ben, bütün bir ay...”

Heyecanını, ne kelimelerle ne de bağırarak anlatabiliyordu. Daha kocakarıya giderken yüreğini ezmeye, bulandırmaya başlayan sonsuz bir tikslenme duygusu, şimdi öyle bir dereceye yükselmiş, öylesine apaçık bir hal almıştı ki, delikanlı sıkıntıdan nereye gideceğini, ne yapacağını bilemiyordu. Yaya kaldırımında bir sarhoş gibi yürüyor, gelip geçenleri görmeyerek onlara çarpıyordu. Ancak başka bir sokağa saptığı zaman kendine gelebildi. Etrafına bakınca bir meyhanenin önünde durduğunu anladı. Meyhanenin kapısı, yaya kaldırımından birkaç basamak aşağıda, bodrum katındaydı. Tam bu sırada, iki sarhoş birbirine tutunarak ve küfürler savurarak, kapıdan sokağa çıkıyorlardı. Raskolnikov, çok düşünmeden hemen aşağı indi. Şimdiye kadar meyhaneye hiç gitmemişti. Ama şimdi, başı dönüyor, üstelik de susuzluktan yanıyordu. Canı soğuk bir bira içmek istedi. Sonra bu ani halsizliğini açlığına verdi. Karanlık, pis bir köşede, yapışkan bir masanın başına geçip oturdu, bir bira getirtti. İlk bardağı hırsıyla yuvarladı. Hemen ferahladı ve düşünceleri duruldu. Umut içinde, “Hepsi de saçma” diye söylendi. “Telaş edecek, üzülecek ne vardı sanki!.. Basit bir bünye rahatsızlığı!.. İşte bir bardak bira ve birkaç halka ile insan kendine geliveriyor. Ve bir anda akıl güçleniyor, düşünce durulaşiyor, karar sağlaşıyor... Tüh!.. Bütün bunlar ne hiçten şeylermiş!..” Ama, işi böyle küçümseyerek dudak bükmesine rağmen, güya birdenbire ağır bir yükten kurtulmuş gibi, neşeli görünüyordu. Çevresindekilere dostça baktı. Ama o dakikada bile, bütün bu iyimserliğinin, hastalıklı bir hal olduğunu uzaktan uzağa sezindi.

Bu saatlerde meyhanede az insan kalırdı. Merdivende rastladığı iki sarhoştan başka, hemen onların peşi sıra, yanlarında bir kadın olduğu halde, armonikli beş kişilik bir grup daha gitti. Onların gidişinden sonra ortalık sessizleşti, ferahladı. Ortada, önünde bir bardak birayla oturan, çakırkeyif, tüccarımı biriyle onun arkadaşı, iri yarı, redingotlu, kır sakallı, sandalyesinin üzerinde uyuklayan, iyice sarhoş biri kalmıştı. Bu adam, zaman zaman uyanır gibi hareketler yaparak kollarını açıyor ve parmaklarını şakırdatarak, sandalyesinden kalkmadan, vücudunun üst yanıyla

hoplamaya başlıyor ve mısralarını hatırlamaya çalıştığı anlamsız bir şarkı tutturuyordu:

Bütün yıl karımı okşadım,
Büüüütün yıl kaaarımı ookşadım.

Sonra yine dalıyor, uyanınca, bu sefer bir başka şarkıya başlıyordu:

Podyaçeskaya'dan geçerken...
Eski yârimi buldum...

Ama onun bu mutluluğuna kimse ortak olmuyordu. Sessiz arkadaşı, bütün bu taşkınlıklara, biraz da düşmanca ve kuşkulu gözlerle bakıyordu. Burada görünüşü emekli bir memuru andıran biri daha vardı. Bu zat, önünde kadehi, ayrı oturuyor, ara sıra içkisinden bir yudum alarak çevresini gözden geçiriyordu. O da biraz heyecanlı gibi görünüyordu.

II

RASKOLNİKOV, kalabalığa alışık değildi, yukarıda da söylediğimiz gibi, hele son zamanlarda her türlü topluluktan kaçınıyordu. Ama şimdi birdenbire bir şey onu insanlara doğru itmişti. Benliğinde âdeta bir devrim oluyor, bununla birlikte ruhunda insancıl olmak özlemi uyanıyordu. Bu bir aylık sürekli üzüntüden, bu hüznü heyecandan öylesine bunalmıştı ki, bir dakikacık, nasıl olursa olsun, bir başka dünyada dinlenmek istiyordu. İşte, çevrenin bütün pislğine rağmen, şimdi bu meyhanede seve seve kaldı.

Meyhaneci bir başka odadaydı. Ama birtakım merdivenlerden inerek sık sık bu boş odaya da geliyordu. Her gelişinde, ilkin kocaman kırmızı kırmaları olan şık ve parlak çizmeleri görünüyordu. Sırtında, beli büzgülü bir pardösü ve siyah atlastan çok yağlı bir yelek vardı. Kravatsızdı. Suratı da tıpkı bir demir kilit gibi, sanki yağa bulanmıştı. Tezgâhın arkasında on dört yaşlarında bir garson vardı. Tezgâhın üzerinde küçücük hıyarlar, siyah

halkalar, küçük parçalar halinde doğranmış balıklar duruyordu. Bütün bunlar pek fena kokuyordu. Hava öylesine bunaltıcıydı ki, insan burada oturmaya katlanamazdı. Bundan başka, her şeye öylesine bir şarap kokusu sinmişti ki, yalnız bu kokudan beş dakikada sarhoş olmak işten bile değildi.

Kimi zaman hayatta hiç tanımadığımız kişilerle öyle karşılaşmalar olur ki, kendileriyle daha bir kelime konuşmadan, ilk bakışta onlarla ilgilenmeye başlarız. İşte, ileride oturan ve emekli bir memura benzeyen kişi de Raskolnikov'un üzerinde aynı etkiyi yaptı. Delikanlı, sonraları bu ilk izlenimi birçok defa hatırladı. Bunu bir önsezi gibi saydı. Raskolnikov, gözlerini memurdan hiç ayırmıyordu; bu, biraz memurun da aynı biçimde, üstelerek kendisine bakmasından ileri geliyordu. Memurun bir konuşma kapısı açmak için can attığı besbelliydi. Memur, içlerinde meyhaneci de olduğu halde, meyhanede bulunanların hepsine, alışkın, hatta biraz da bıkkınlık gösteren bir bakışla bakıyordu. Bu bakışlarda, kendileriyle konuşulacak bir şeyi olmayan, sosyal durumları ve öğrenim dereceleri aşağı insanlara karşı takınılan bir yüksekten bakma ve karşısındakini hor görme hali de seziliyordu. Bu, ellisini geçkin orta boylu, tıknaz bir adamdı; kır saçlı başının tepesi dazlaklı. Şiş yüzü, sürekli içkiden, sarı, hatta yeşilimtirak bir renk almıştı. Göz kapakları aralığından, birer delik gibi, küçücük, ama canlı, kırmızımtırak gözleri parlıyordu. Ne var ki onda, çok tuhaf bir hal vardı; bakışlarında bir coşkunluk, hatta galiba akıl ve zekâ ışıltıları vardı; ama aynı zamanda deliliğe benzeyen bir anlam da parlayıp sönüyordu. Sirtında, düğmeleri kopmuş, yırtık pırtık eski bir frak vardı. Düğmelerinden yalnız bir tanesi, her nasılsa yerinde duruyordu. Adam, anlaşılan nezaket kurallarına aykırı davranmış olmamak için bunu ilikli tutuyordu. Nankin kumaşından yapılmış yeleği altından, bumburuşuk, kir pas içinde bir plastron kabarıyordu. Yüzü, memur biçimi tıraş edilmişti, ama bir hayli zaman önce tıraş olduğu için esmer, mavimtirak, fırça gibi sık bir sakal tabakası yüzünü kaplamıştı. Adamın her halinden, bütün davranışlarından koyu bir memurluk akıyordu. Ama üzüntülü bir hali vardı. Parmaklarıyla saçlarını ka-

rıştırıyor, bazen de delik dirseklerini ıslak ve kirli masaya dayayarak, başını kederli kederli avuçları içine alıyordu. Nihayet gözlerini Raskolnikov'a dikti. Gr ve güçlü bir sesle söze başladı:

“Sizinle edep ve terbiye dairesinde konuşmaya başlamak cesaretini gösterebilir miyim, muhterem efendim? Çünkü, her ne kadar kılık ve kıyafetiniz o kadar iyi değilse de tecrübelerim, okumuş ve içkiye alışık olmayan bir kişi olduğunuzu söylüyor. Bendeniz her zaman, samimi duygularla birleşmiş bilgiye saygı gstermişimdir. Zaten ben de, dokuzuncu dereceden bir memurum. Soyadım Marmeladov'dur. Dokuzuncu dereceden bir memur. Sorabilir miyim efendim: Zatiâliniz de bir yerde memur musunuz?”

Gerek söylenen sözlerin bu kendine özgü süslü slbundan, gerek doğrudan doğruya ve önemle kendisine seslenişinden biraz şaşıran delikanlı:

“Hayır, okuyorum,” dedi.

Delikanlı, nasıl olursa olsun, insanlarla kaynaşmak konusunda az önce duyduğu o bir anlık isteğe rağmen, işte şimdi, bu ilk gerçek ağrı karşısında, benliğine dokunan ya da dokunmak isteyen her yabancıya karşı duyduğu o eski tatsız, sinirlendirici tikslenme duygusunu birdenbire yine duydu.

Memur:

“ğrenci ya da eski ğrenci,” diye mırıldandı. “Ben de öyle düşünmüştüm. Tecrübe efendim, uzun bir tecrübe... –Ve aklını övmek anlamında parmağını alnına koydu– ğrenciydiniz ya da kurslara devam ettiniz... Müsaadenizle!”

Ayağa kalktı, sendeledi, şişesini, kadehini aldı ve şöyle yanlamasına delikanlının yanına oturdu. Sarhoştu ama düzgün ve cerbezeli konuşuyordu. Ancak, arada sırada dili dolaşıyor, lakırdıyı uzatıyordu. Raskolnikov'la öylesine ateşli ateşli konuşmaya başladı ki, sanki o da bir aydır kimseyle konuşmamıştı.

âdeta resm bir edayla:

“Muhterem efendim,” diye söze başladı. “Yoksulluk ayıp değil; bunu bilirim. İkiciliğin bir erdem olmadığını daha iyi bilirim. Ama sefalet, muhterem efendim, sefalet ayıptır. Yoksullukta, ya-

radılışımızın soylu duygularını henüz koruyabilirsiniz! Sefalette ise, bunu hiç kimse, hiçbir zaman yapamamıştır. Sefaletе düşmüş bir kimseyi toplumun dışına atmak için sopayla kovalamazlar da süpürgeyle süpürürler; bu, onu daha çok alçaltmak içindir. Hakları da yok değil; çünkü sefaletе düşünce kendi kendimi ilk aşağılayacak benim. Meyhane de bundandır. Muhterem efendim, tam bir ay önce Bay Lebezatnikov karımı dövdü. Ama karım bana benzemez! Anlıyor musunuz?.. İzin veriniz de, salt merak yüzünden size sorayım: Neva ırmağı üzerinde, saman kayıklarında gecelediğiniz oldu mu?”

Raskolnikov:

“Hayır, olmadı,” cevabını verdi. “O da neymiş?..”

“Oysa ben orada yatıyorum, hem de beşinci gecedir...”

Kadehini doldurdu, hepsini içti ve düşünceye daldı. Gerçekten de elbisesinin ötesinde berisinde ve saçlarının arasında saman çöpleri vardı. Beş günden beri soyunmamış ve yıkanmamış olması çok mümkündü. Hele siyah tırnaklı kırmızı, yağlı elleri çok kirliydi.

Konuşması, meyhanede, zayıf olmakla birlikte, anlaşılan genel bir ilgi uyandırmıştı. Tezgâhın arkasındaki çocuklar gülmeye başladılar. Meyhaneci, galiba, bu “maskarayı” dinlemek için yukarıdaki odadan mahsus indi ve uzakça bir yere oturarak, tembel tembel, ama önemli bir kişi edasıyla esnemeye başladı. Herhalde Marmeladov çoktan beri burada tanınan biriydi. Süslü söz söyleme eğilimini de, herhalde, meyhanelerde, tanımadığı çeşitli kişilerle sık sık yaptığı konuşma alışkanlığından edinmiş olsa gerek. Bu alışkanlık, bazı içkicilerde, hele evlerinde kötü bir davranış görenlerde ve baskı altında yaşayanlarda bir gereksinme halini alır. Bunun içindir ki, böyleleri içki topluluklarında daima kendilerini temize çıkarmaya, hatta saygı toplamaya çalışırlar.

Meyhaneci, yüksek sesle:

“Maskara!..” diye söylendi. “Mademki memursunuz, ne diye çalışmıyorsunuz; ne diye işinize gitmiyorsunuz?”

Marmeladov, sanki soruyu soran oymuş gibi, sadece Raskolnikov’a dönerek:

“Niçin mi çalışmıyorum, muhterem efendimiz? Niçin mi vazifeye gitmiyorum? Hayatımı boş yere harcadığıma yüreğim yanmıyor mu sanıyorsunuz? Bundan bir ay önce şu Lebezyatin-kov karımı dövdüğü zaman, ben de sarhoş yatıyordum, acaba acı çekmedim mi sanıyorsunuz? Affedersiniz, delikanlı, hiç başınıza gelmedi mi... hiç, şey... Mesela, umudunuz olmadan borç para istemek?..”

“Başıma geldi... Nasıl umudum olmadan yani?”

“Yani hiçbir umudunuz olmadan, bu işten bir sonuç çıkmayacağına önceden bilerek. Mesela şu adamın, şu iyi niyetli ve yararlı yurttaşın, size asla para vermeyeceğini kesin olarak önceden biliyorsunuz... Hem rica ederim, ne demeye size para versin?.. Mademki geri vermeyeceğimi biliyor... Acıdığı için mi?.. Oysa yeni akımları izlemekte olan Lebezyatnikov, geçenlerde, bilimin acımayı yasak ettiğini, hatta ekonomi biliminin geçer akçe olduğu İngiltere’de bile böyle olduğunu anlattıydı. Sorarım size, bu zat ne demeye para versin... İşte, vermeyeceğini önceden bile bile, yine yola çıkıyor ve...”

Raskolnikov:

“Nereye gidiyorsunuz o halde?..” diye ekledi.

“Ya gidecek başka yer, başvuracak başka kimse yoksa?.. Her insanın, hiç olmazsa gidebileceği bir yeri olması gerekmez mi? Çünkü öyle zaman oluyor ki, mutlaka hiç değilse, bir yere gitmek gerekiyor. Mesela benim biricik kızım ilk seferinde vesika almaya gittiği zaman, ben de gitmiştim. (Marmeladov, delikanlının yüzüne biraz üzüntüyle bakarak, laf arasında ekledi: Çünkü kızım vesikayla geçinir.) –Tezgâhtaki iki oğlan kıs kıs gülünce, meyhaneci de gülümseyince görünüşte sükûnetle, açıklamakta acele etti– Zararı yok efendim, zararı yok. Böyle baş sallamakla ben mahcup olmam!.. Çünkü artık herkes her şeyi biliyor, her sır meydanda. Ben her şeye, kem gözle değil sükûnetle bakarım. Öyle olsun!.. Öyle olsun!.. *Ecce homo!** Müsaade buyurun delikanlı: Söyleyebilir misiniz... Yok yok, daha güçlü daha tumturaklı

* İşte insan!

ifade etmeliyim: *Söyleyebilir misiniz değil de, söylemeye cesaret edebilir misiniz?.. Şu anda bana bakarak domuz olmadığımı söylemeye cesaret edebilir misiniz?*”

Delikanlı hiç karşılık vermedi.

Konuşmacı, salondaki gülüşmelerin kesilmesini bekledi, sonra artan bir vakarla ağır ağır sözlerini sürdürdü:

“Böyle işte... böyle... tutalım ki ben domuzun biriyim: ama o, bir hanımdır. Ben hayvana benziyorum; ama karım Katerina İvanovna, iyi yetişmiş, yüksek rütbeli bir subay kızıdır. Ne çıkar, ben alçak bir adam olayım, ne çıkar. Ama o, hem yüce kalplidir, hem de soylu duygular taşır. Oysa... Ah, bana biraz acısaydı! Muhterem efendim, muhterem efendim, her insanın hiç olmazsa kendisine acıyacakları bir yanı olması gerekmez midir? Oysa Katerina İvanovna, yüce kalpli bir kadındır ama adaletli değildir. Karım saçlarımı yolduğu zaman bunu yüreği parçalandığı için yaptığını ben de biliyorum.” Tekrar gülüşmeye başladıklarını görünce, yüksek bir vakarla ekledi: “Evet, utanç duymaksızın tekrarlıyorum delikanlı, karım saçlarımı yolar. Ama, Yarabbi, ne olurdu, ne olurdu, hiç olmazsa bir defa... Ama hayır!.. Hayır!.. Bunların hepsi de boş şeyler... Söylemeye değmez!.. Söylemeye bile değmez!.. Çünkü bir kerecik bile istediğim olmadı; bir kerecik bile bana acıyan olmadı. Ama... Neylersiniz, ben böyleyim işte... Ben doğuştan hayvanım...”

Meyhaneci esneyerek:

“Ha şunu bileydin...” dedi.

Marmeladov, masaya şiddetli bir yumruk indirdi:

“Ben böyleyim işte... Biliyor musunuz, muhterem efendim, ben onun çoraplarını bile içkiye verdim. Ayakkabılarından söz etmiyorum; çünkü, o yine akla yakın bir şey olurdu. Ama çoraplarını verdim efendim, çoraplarını, keçi kılından örülmüş tiftik atkısını da içkiye verdim... Kendi atkımı değil, ona hediye edilmiş olan, onun atkısını... Oysa soğuk bir köşede oturuyoruz. Karım bu kış kendini üşüttü... Öksürüp kan tükürmeye başladı. Mini mini üç yavrumuz var. Katerina İvanovna, sabah karanlığından gece yarısına kadar didinip durur, ortalığı siler süpürür, çocukları paklar... Çocukluğundan beri temizliğe alışıktır. Üstelik de

ciğerleri zayıftır, vereme yatkındır. Ve ben bunu hissetmiyor muyum sanki?.. Ne kadar çok içersen öylesine çok hissediyorum. İçkide acı ve duygu aradığım için içiyorum. Neşe değil sadece acı arıyorum. İçiyorum, çünkü acı çekmek istiyorum.”

Umutsuzluğa benzer bir halle başını masaya eğdi. Yine doğru olarak sözlerini sürdürdü:

“Delikanlı, yüzünüzde acıya benzer bir şeyler okuyorum. Daha, içeri girdiğiniz dakika bunu sezdim. Zaten sizinle hemen konuşmaya girişmemin nedeni de budur. Yoksa, hayatımın hikâyesini anlatmakla kendimi, anlatmadan da her şeyi bilen bu avare insanların yanında küçük düşürmek istemem. Benim istediğim duygulu, okumuş bir adamla konuşmaktır. Şunu biliniz ki karım öğrenimini, soylular için kurulan il enstitüsünde yaptı. Okulu bitirdiği gün valinin ve başka birtakım kişilerin karşısında şalla dans etti. Bunun üzerine altın madalyayla bir onur belgesi aldı. Altın madalya... Eh, işte, madalyayı sattık... Hem çoktan sattık. Onur belgesine gelince, sandığın bir köşesinde yatıp duruyor... Daha geçenlerde karım onu evsahibimize gösteriyordu. Gerçi karım evsahibimizle daima kavgalıdır, ama yine de canı birinin yanında övünmek, eski mutlu günlerini anmak istemiş... Ben onu ayıplamıyorum... Çünkü onda kalan biricik hatıra budur. Geri kalan her şey uçup gitti... Evet, evet, sinirli bir kadındır karım; kibirlidir, onurludur. Tahta silmeye katlanır, kuru ekmek yer, gelgelelim, kendisine saygısızlık gösterilmesine asla katlanamaz!.. Zaten bundan ötürüdür ki, Lebezatnikov, kendisini dövdüğü zaman, dayağın acısından çok, duyduğu üzüntüden yatağa düşmüştü.”

Marmeladov, küçük bir duraklamadan sonra sözüne devam etti:

“Birbirinden küçük üç çocuğu ile onu dul aldım. Bir piyade subayı olan birinci kocasıyla sevişerek evlenmiş, onunla baba evinden kaçmış... Kocasını delice severmiş... Ama adam kendini kumara vermiş... Mahkemelere düşmüş, o yüzden de ölmüş... Hayatının son günlerine doğru karısını dövmeye başlamış... Kesin olarak ve belgelere dayanarak öğrendiğime göre karım onun bu

davranışını asla bağışlamamakla birlikte, bugüne kadar kocasını hâlâ gözleri yaşararak anar ve bu gözyaşlarıyla beni üzer. Ben bundan memnunum, pek memnunum; zira, hayalinde olsun bir zamanlar kendini mutlu görmüş olur... Kocasının ölümünden sonra, uzak ve ücra bir ilde, üç küçük çocuğu ile kalmış... O sıralarda ben de orada bulunuyordum. Zavallıcık orada öylesine sefaletе düşmüş ki, birçok macera geçirmiş olmama rağmen, onların halini anlatmaya gücüm yetmez!.. Bütün akrabaları ondan yüz çevirmişlerdi. Sonra gururlu, hem de çok çok gururlu bir kadındı. Muhterem efendim, o sıralarda ben de dulдум; birinci karımdan on dört yaşlarında bir kızım vardı. Çektiği yoksulluğa dayanamayarak şimdiki karıma evlenme teklif ettim. Onun gibi okumuş, iyi yetişmiş, iyi aileden bir kızın benimle evlenmeye razı olması için ne korkunç bir sefalet içinde bulunduğunu tahmin edebilirsiniz!.. Razı oldu. Ağlayarak, hıçkırarak, ellerini oğuştu-rarak benimle evlenmeye razı oldu. Zira gidecek başka yeri yoktu. Anlıyor musunuz muhterem efendim, bir insanın artık gidecek hiçbir yeri olmaması ne demektir, anlıyor musunuz?.. Hayır! Siz bunu henüz anlayamazsınız. Tam bir yıl görevimi namusluca, doğrulukla yaptım ve şuna (parmağıyla şişeye dokunarak) el sür-medim. Çünkü bende duygu denen şey vardır. Ama bununla da yaranamadım. Derken efendim, hiç suçum olmadan, sadece idari değişiklikler yüzünden işimi kaybedince, kendimi içkiye verdim. Birçok felaket ve seyahatten sonra, nihayet bir buçuk yıl önce, şu, türlü anıtlarla süslü başkente gelmiş bulunuyoruz. Ben burada da işe yerleştim ama yine çıkarıldım, anlarsınız ya efendim... Bu se-fer kendi suçum yüzünden işimden oldum. Çünkü kötü huyum depreşmişti. Şimdi Amalya Feodorovna Lippevehzel adlı bir pan-siyoncu kadının yanında, bir köşede barınıyoruz. Ne yiyip ne içi-yoruz, kirayı nasıl ödüyoruz?.. Bunu bilemem. Orada bizden başka daha birçok kiracı da var. Rezilce bir Sodom efendiciğim... Him... Evet... Bu arada, birinci karımdan olan kızım da büyüdü. Yavru-cağın, bu büyüme sırasında üvey anne elinden neler çektiğini üstü kapalı geçiyorum. Katerina İvanovna, gerçi soylu duygularla dolu bir kadındır ama öfkesi, siniri pek müthiştir. Evet... Neyse, şimdi

bu yanları geçelim! Bu koşullar altında kızım Sonya pek de öyle eğitim görmedi. Bundan dört yıl önce kendisine coğrafya, genel tarih öğretmeye kalkıştım. Ama, kendim bu konularda derin olmadığım gibi eldeki kitaplar da işe elverişli değildi. Hım!.. Şimdi bu kitaplar da yok ya... Bununla bütün okuma çabalarımız da sona erdi. Neyse, İran Şahı Keyhusrev’de demir attık... Sonra, kızın yaşı biraz ilerleyince, roman türünden bazı kitaplar okudu. Geçenlerde de Lebezyatnikov’un yardımıyla Lewes’in *Fizyoloji*’sini buldu. Bilmem bu kitabı gördünüz mü?.. Kızım, kitabı büyük bir ilgiyle okudu. Hatta bazı parçalarını yüksek sesle tekrarlayarak bize de dinletti. İşte kızımın bütün öğrenimi bundan ibarettir. Şimdi size, şu özel konu üzerine bir soru ile sesleniyorum, muhterem efendim; yoksul ve namuslu bir kız, namuslu bir iş tutarak, alınteriyle çok para kazanabilir mi? Böyle bir kız, eğer namuslu kalmak istiyorsa, pek de hünerli değilse, bütün gün, o da hiç durup dinlenmeden çalışarak, günde on beş kapık bile kazanamaz! Nitekim, devlet müşaviri Klopştok, yani İvan İvanoviç –belki adını duymuşsunuzdur– Hollanda keteninden diktirdiği yarım düzine gömleğin dikiş parasını vermemekle kalmamış, gömleğinin yaka ölçüsü yanlış alınmış ve eğri dikilmiş diye, kızcağızı kapısından küfürle, tekmeyle kovmuştu. Oysa beri yanda çocuklar evde açtı. Katerina İvanovna ise, yüzünde hastalığından gelme kırmızı lekeler olduğu halde, ellerini uğuşturarak odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Kızcağızıma: ‘Hazır yiyici,’ dedi; ‘Evimizde bedavadan yiyip içip yatıyor, ısınıyorsun!’ Ah efendim, çocukların üç günden beri bir lokma ekmek bulamadığı bir yerde, kızcağız ne yiyip içebilirdi? Bense o sırada yatıyordum... Eh, saklayacak ne var sanki? Yarı sızmış bir halde, sarhoş yatıyordum. Derken Sonyacığımın (sabırlıdır zavallı. Öyle tatlı bir sesi var ki... Kendi sarışındır, yüzü soluktur, vücudu zayıfçadır) şunları söylediğini işittim: ‘Ne yapayım Katerina İvanovna, yoksa o yola mı döküleyim?’ Zaten kötü niyetli bir kadın olan ve poliste birçok sabıkası bulunan Darya Frantsovna, evsahibi aracılığıyla üç kez Sonya’nın ağzını aramıştı. Katerina İvanovna alaycı bir sesle: ‘Ne olacaktı,’ diye cevap verdi. ‘Korkulacak ne var sanki?.. Bak şu hazineye!’ Ama onu suçlamayınız,

hayır suçlamayınız muhterem efendim, suçlamayınız! Bu sözleri söylerken aklı başında değildi. Sınırları bozuk, hasta olduğu bir sırada, aç çocuk ağlamalarının etkisi altında söylemişti. Bu sözler, gerçek anlamıyla değil de, hakaret kastıyla söylenmişti. Katerina İvanovna'nın huyu böyledir; çocuklar ağlaşınca, açlıktan ağlaşsalar bile, hemen onları dövmeye kalkar. Baktım, Soneçka saat altıya doğru kalktı, başörtüsünü örttü. Pelerinini giydi, evden çıktı. Dokuza doğru geri döndü. Kapıdan girince doğru Katerina İvanovna'ya gitti. Hiçbir şey söylemeden, elindeki otuz rubleyi masaya, kadının önüne koydu. Yavrucak bu sırada bir kelimecik olsun söylemedi. Başını bile çevirip bakmadı. Şam kumaşından yapılmış büyük, yeşil şalımızı aldı –evde ailece kullandığımız Şam kumaşından bir şalımız vardır–, bununla başını, yüzünü sımsıkı örttü. Sonra kendini yatağa attı, yüzünü duvara çevirdi. Omuzcuklarının ve vücudunun sarsıldığı görülüyordu. Bense, az önce olduğu gibi, hep aynı durumda yatıyordum. İşte o zaman, delikanlı, bir aralık Katerina İvanovna'nın kalktığını fark ettim; bir kelime söylemeden Soneçka'nın yatağına yaklaştı, oracığa diz çöktü, bütün gece kalkmak istemeyerek, kızın ayaklarını öptü durdu. Sonra, ikisinin kucaklaşarak, sarmaş dolaş olduklarını, öylece uyuduklarını gördüm. Evet, bunu gözümle gördüm. İkisi de... İkisi de... Bense sızmış bir halde yatıyordum.”

Marmeladov, sanki sesi kısılmış gibi, sustu. Sonra birdenbire kadehini hızlı hızlı doldurdu, bir yudumda içti. Gırtlığında bir hırıltı duyuldu. Bir süre sustuktan sonra devam etti:

“O zamandan beri, muhterem efendim, kötü bir rastlantı ve kötü ruhlu insanların haber vermesi yüzünden –bu işte kendisine gösterilmesi gereken saygıda güya kusur edildiği bahanesiyle en çok Darya Frantsova'nın etkisi olmuştur– işte o günden sonra kızım Sonya Semyonovna, vesika almak zorunda kaldı. Bu sebepten ötürü de artık bizimle bir evde oturamaz oldu. Çünkü buna hem evsahibimiz Amalya Feodorovna izin vermiyordu, oysa eskiden Darya Frantsova'ya aracılık eden o idi, hem de Bay Lebezyatnikov. Hım... İşte Katerina İvanovna ile arasındaki kavgada Sonya yüzünden çıkmıştı. Önceleri kendisi de

Soneçka'dan yararlanıyordu. Sonraları, nedense, bu iş onuruna dokundu: 'Ben böylesine aydın bir kişi olarak böyle bir kızla, bir evde nasıl otururum?' diye tutturdu. Katerina İvanovna ise bunu hazmedemedi. Sonya'yı savundu. Ve işte o olay oldu. Şimdi Soneçka, daha çok ortalık karardıktan sonra bize geliyor, Katerina İvanovna'yı avutuyor, ona elinden gelen yardımı yapıyor. Sonya, terzi Kapernaumov'un evinde bir odada oturur. Kapernaumov, topal, kekeme bir adamdır. Kalabalık olan aile üyelerinin hepsi kekemedir. Karısı da kekemedir. Hepsi de bir odada otururlar. Ama Sonya'nın tahta perdeyle bölünmüş ayrı bir odası var. Hım... Evet... Çok yoksul ve kekeme insanlar... Evet... O sabah kalkar kalkmaz partallarımı giydim, dua ettim ve ekselans İvan Afanasiyeviç'e gittim. Ekselans Afanasiyeviç'i tanır mısınız? Tanımıyorsunuz ha? O halde Allah'ın bir hak kulunu tanıyorsunuz demektir! Bu mübarek adam, Allah'ın huzurunda damla damla eriyen bir muma benzer. Hatta beni dinlemek lütfunda bulduktan sonra gözleri yaşardı. 'Ya böyle Marmeladov,' dedi. 'Bir kez umutlarımı boşa çıkarmıştın... Kendi sorumluluğum altında seni ikinci kez işe alıyorum. Bunu unutma. Haydi bakalım, artık git!' Bastığı yerleri öptüm; ama tabii içimden. Çünkü aydın düşünceli ve modern devlet düşüncesini taşıyan bir adam, bir memur olmak niteliğiyle, gerçekten böyle bir şey yapmama izin vermezdi. Eve döndüm, yeniden işe alındığımı ve maaşa geçirildiğimi söyleyince, aman Yarabbi, sevinç delisi oldular!.."

Marmeladov, büyük bir heyecana kapıldı, tekrar sustu. Bu sırada sokaktan meyhaneye, zaten kafaları bir hayli tütsülü olan bir sarhoş grubu girdi. Kapının ağzında, bu eğlence için kiralanan bir laterna çalmaya, yedi yaşlarında bir çocuk, gevrek sesiyle Hutorok şarkısını söylemeye başladı. Bir gürültü, bir kıyamettir koptu. Meyhaneciyle garsonlar, gelenlerle ilgilendiler. Marmeladov gelenlere hiç aldırış etmeden hikâyesini sürdürdü. Marmeladov, görünüşe göre, kendini iyice kapıp koyuvermişti. Ama sarhoşluğu artıkça çenesi de düşüyordu. İşinde gösterdiği son başarıları hatırlamak onu âdeta canlandırmış, hatta bu, birtakım pırıltılar halinde yüzüne bile vurmıştı. Raskolnikov, onu dikkatle dinliyordu.

“Bu olay, muhterem efendim, beş hafta önce olmuştu. Evet... İkisi, yani Katerina İvanovna ile Soneçka bunu öğrenir öğrenmez, ben âdeta Tanrı'nın, ölümden sonra insanlara müjdelediği son durağa, cennete yükseldim. Eskiden bana hayvandan farksız davranıyor, sadece küfür ediyorlardı. Şimdi ise, parmaklarının ucuna basarak yürüyor, çocukları: ‘Şişş, yavaş olun!.. Semiyon Zahariç yorgun geldi, dinleniyor!’ sözleriyle susturuyorlardı. Sabahları vazifeye gitmeden kahvemi getiriyor, krema ikram ediyorlardı. Hem de katıksız krema bulmaya başlamışlardı, işitiyor musunuz? Sonra, oldukça iyi bir biçimde üstümü başımı düzme için gerekli olan on bir ruble elli kapağı nereden bulduklarını bilmiyorum. Bu on bir buçuk rubleye, hepsi de en iyisinden olmak şartıyla, bir çift kundura, fevkalade güzel plastron, mükemmel bir frak bulup almışlardı. İlk gün öğleye doğru işimden eve dönünce, Katerina İvanovna'nın iki türlü yemek hazırladığını görmeyeyim mi? Biri çorba, öteki de etli turptu. Oysa o güne kadar böyle şeylerin yüzünü bile görmemiştim. Kadıncağızın elbisesi filan yoktu. Oysa misafirlğe gider gibi giyinmişti. Ama yeni bir şey değil de... Öyle işte... Hiçten süslenmesini pek iyi bilir; taranmış, temizce bir yakalık takmış, kollarına, dirseklerine kadar kolluklar geçirmişti. Gençleşmiş, güzelleşmiş, kısacası bambaşka bir insan olup çıkmıştı. Sevgili Soneçka'm ise bize yalnız paraca yardım ediyordu: ‘Şimdilik size sık sık gelmem pek yakışık almaz,’ diyordu. ‘Kimsenin görmemesi için ancak ortalık karardıktan sonra gelirim.’ İnanır mısınız, inanır mısınız? Öğleden sonra şöyle biraz uzanayım, dedim. Ne dersiniz, bizim Katerina İvanovna dayanamadı, daha bir hafta önce adamakıllı kavga ettiği evsahibimiz Amalya Feodorovna'yı kahve içmeye çağırırdı. İki saat baş başa verip fiskos ettiler. ‘Aman efendim bilsen Semiyon Zahariç işe girdi. Aylık alıyor. Doğruca ekselansa başvurdu. Ekselans, dışarı çıkarak, öteki ziyaretçilere beklemelerini söylediği halde, herkesin gözü önünde Semiyon Zahariç'i elinden tutup kendi çalışma odasına götürmüş.’ İşitiyor musunuz, işitiyor musunuz? ‘Tabii, diyor ekselans. Semiyon Zahariç, eski hizmetlerinizi unutmadı.... Gerçi siz o kötü alışkanlığa kendinizi kaptırdınız ama,

mademki Şimdi söz veriyorsunuz, üstelik de, siz gidince iŐlerimiz de aksadı... (İŞitiyor musunuz, işitiyor musunuz?) Artık bu sefer soylu sözünüze güveniyorum!’ Size Şunu söyleyeyim ki, bunların hepsi de tabii, uydurmaydı. Ama bunların hiŐbiri önemsiz bir amaŐla, sadece övünmek işin söylenmemiŐti. Hayır efendim. Katerina İvanovna, söylediklerine kendisi de inanıyordu, kendi kuruntularıyla kendini avutmak istiyordu. Vallahi böyle işte!.. Ben de bunu ayıplamıyorum; hayır, ben bunu ayıplamıyorum. Bundan altı gün önce yirmi Ő ruble kırk kapik tutarındaki ilk maaŐımı tamamıyla götürüp kendisine teslim ettiğim zaman bana, ‘Kıvırcık salatam!’ diye seslendi. ‘Ah sen ne kıvırcık salatasın!’ dedi. Hem bunu yapayalnızken söyledi. Anlarsınız ya! Oysa benim ne bir gzelliğim ne de koca olarak övünülecek bir yanım vardı. Ama işte, yanağımı makasladı ve bana: ‘Ah sen ne kıvırcık salatasın!’ dedi.”

Marmeladov sustu, gülümseyecek gibi oldu. Ama birdenbire Çenesi titremeye başladı. Fakat kendini tuttu. Bu meyhane havası, bu düŐkün manzara, beş gece saman kayıklarında yatıŐ ve iÇki ŐiŐesi başında karısına ve ailesine olan bu derin sevgi, Raskolnikov’u ŐaŐırtmıŐtı. Delikanlı onu büyük bir dikkatle, ama üzüntülü bir duyarlılıkla dinliyordu. Buraya girdiğine gireceğine piŐman olmuştu.

Kendini toparlayan Marmeladov:

“Muhterem efendim, muhterem efendim!” diye bağırdı. “Oh, efendim, bütün bu anlattıklarımı baŐkaları gibi belki siz de glnŐ buluyorsunuz... Aile hayatımla ilgili bu değersiz, bu anlamsız ayrıntılarla belki de sizi rahatsız etmiş oluyorum. Ama ben hiÇ de glnŐ bulmuyorum. Őnk bütün bunları hissedebiliyorum. Hayatımın bu mutlu gününü ve gecesini ben de kanatlı düŐler işinde geŐirdim. Yani, ocuklarımı nasıl giydirip kuŐatacaĐımı, karımı nasıl rahata kavuŐturacaĐımı, kızımı düŐtüĐü irkeften çıkararak aile yuvasına nasıl getireceğimi, bütün bunları nasıl yoluna koyacağımı, daha birÇok, birÇok Şeyi hayal ettim. Bu kadarı da çok görülmemeli, efendim. Evet, muhterem efendim.” Marmeladov birdenbire irkilir gibi oldu. Başını kaldırdı ve karŐısındaki yüzüne dik dik baktı. “Evet efendim, hülyalar işinde

geçen bu gecenin hemen ertesi günü, yani bundan tam beş gün önce, akşama doğru kurnazca bir dalavereyle, tıpkı eve gece giren bir hırsız gibi Katerina İvanovna'dan sandığın anahtarını çaldım. Aylığımdan artakalan paraları, ne kadar olduğunu pek hatırlamıyorum, aşırıdım. Şimdi, halime bakınız!.. Evden kaçalı beş gün oluyor. Şimdi onlar beni arıyorlardır, işime de son vermişlerdir. Öte yandan frakım da, Mısır köprüsündeki meyhanede rehin kaldı. İşte şu gördüğünüz elbiseleri de frakıma karşılık aldım. Artık her şey bitti!..”

Marmeladov, yumruğunu alnına vurdu. Dişlerini gıcırdattı, gözlerini yumdu, dirseğini kuvvetle masaya dayadı. Ama bir dakika sonra yüzü birdenbire değişti. Yapmacık bir kurnazlıkla ve göze batan bir küstahlıkla Raskolnikov'a baktı, gülümsedi:

“Bugün de Sonya'daydım,” dedi. “Rakı parası istemeye gitmiştim. Hah hah hah!..”

Son gelenlerden biri:

“O da verdi ha?” diye bağırды ve olanca gücü ile bir kahkaha attı.

Marmeladov, hep Raskolnikov'a seslenerek:

“İşte bu şişeyi onun parasıyla aldım,” dedi. “Yavrucak kendi eliyle son otuz kapağını verdi. Varı yoğu buydu, gözlerimle gördüm. Verirken hiçbir şey söylemedi, yalnız sessizce yüzüme baktı. Yeryüzünde değil de orada... İnsanlar için böyle üzülür, böyle ağlarlar, ama onları azarlamazlar... azarlamazlar... Oysa böylesi daha acı oluyor, bu türlü de daha acı oluyor... Otuz kapık, evet, ama şimdi bu para ona gerek, öyle değil mi? Siz ne dersiniz, benim muhterem efendim? Şimdi onun temizliğe dikkat etmesi gerekmez mi? Oysa bu temizlik paraya bağlı, özel bir temizlik, anlarsınız ya?.. Ne bileyim işte, birtakım kremler filan satın alması gerek... Bunlar olmazsa olmaz!.. Kolalı etekler... Daha şık, daha gösterişli kunduralar filan... Mesela bir su birikintisinden geçerken bacağını göstermek için... Bu çeşit temizliğin ne demek olduğunu anlıyor musunuz muhterem efendim, anlıyor musunuz? Oysa işte ben, onun öz babası, kafayı tütsülemek için otuz kapağını sızdırıyorum!.. İşte içiyorum, içtim bile!.. E, söyleyin bakalım

şimdi, benim gibi bir yaratığa kim acır? Ha? Şimdi siz bana acır mısınız, yoksa acımaz mısınız? Söyleyin efendim, acır mısınız, acımaz mısınız?.. Hah! Hah hah!..”

Kadehini doldurmak istedi ama artık içkisi kalmamıştı. Şişe boştu.

Yine yanlarına gelen meyhaneci:

“Sana ne diye acısınlar?” diye bağırdı.

Bir kahkaha, hatta bir küfür sağanağı koıtu. Onun sözlerini duyanlar da, duymayanlar da sadece eski memurun yüzüne bakarak gülüyor, küfrediyorlardı.

Marmeladov, sanki tam bu sözleri bekliyormuş gibi kesin bir ilham hamlesiyle elini ileri doğru uzatmış bir halde yüksek sesle haykırdı:

“Acımak! Bana ne diye acısınlar? Sana ne diye acısınlar diyor-sun! Evet!.. Bana acımak için neden yok!.. Acımak değil, beni çar-mıha germek gerek, çarmıha! Onu çarmıha ger ey adili mutlak, çarmıha ger ve çarmıha gerdikten sonra da ona merhamet et!.. O zaman çarmıha gerilmek üzere kendi ayağımla sana gelirim. Çünkü ben neşeye değil, gözyaşına ve acıya susadım. Sen meyha-neci, bu şişenin bana zevk verdiğini mi sanıyorsun? Ben bu şişenin dibinde hakaret aradım, hakaret... Hakaret ve gözyaşı... Aradığı-mı da buldum ve tattım. Bize gelince, bize ancak O acıyabilir... Herkese acıyan, her şeyi ve herkesi anlayan acıyabilir. Yalnız O acıyabilir. O, hâkimi mutlaktır. O gün karşımıza çıkıp: ‘Veremli ve huysuz analığına, bir başkasının küçük çocuklarına kendini feda eden o kız nerede? Canavarca davranışlarından iğrenmeden o murdar sarhoşa, babasına acıyan o kız nerede?’ diye soracak, sonra da, ‘Gel’ diyecek, ‘ben seni zaten affetmiştim... Affetmiştim ben seni... Şimdi de, pek çok sevdiğim için günahlarını bağışlıyo-rum.’ Ve benim Sonya’mı affedecek... Affedecektir. Affedeceğini ben zaten biliyorum. Daha geçenlerde kendisine gittiğim zaman içime doğmuştu. Herkesi; iyileri de, kötöleri de, usulları da, bil-geleri de yargılayıp affedecektir. Nihayet, herkesin işini bitirdiği zaman bize dönüp: ‘E, siz de gelin bakalım,’ diyecek. ‘İçkiciler, zayıf iradeliler, utanmazlar, siz de gelin!’ Ve biz hepimiz, hiç

utanmadan yaklaşıcağız!.. O zaman bize dönüp: ‘Sizi domuzlar sizi’ diyecek!.. ‘Hayvan suretinde olan, hayvan damgasını taşıyan sizler, siz de gelin!’ Akıllılar, bilgeler, buna itiraz ederek: ‘Yarabbi!’ diyecekler, ‘bunları niçin kabul buyuruyorsunuz?’ O zaman Tanrı onlara: ‘Bilgeler,’ diyecek, ‘Akıllılar,’ diyecek, ‘Onları kabul ediyorum, çünkü kendilerini kabule layık görmeyenler yalnız bunlardır!’ Bu sözleri söyledikten sonra kollarını bize açacak... O zaman biz yerlere kapanacağız, feryat ve figana başlayacağız! Her şeyi anlayacağız! O zaman her şeyi anlayacağız... Ve Katerina İvanovna da... O da her şeyi anlayacak... Rabbim, elbet senin kutsal saltanatın hüküm sürmeye başlayacak!..”

Ve Marmeladov derin bir düşünceye dalarak, çevresindekileri unutmış gibi, kimseye bakmadan, bitkin, gücünü yitirmiş bir halde sıranın üstüne yığıldı. Sözleri, bir dereceye kadar çevresini etkilemişti. Bir an için ortalık sessizleşti. Ama çok geçmeden eski kahkahalar ve küfürler duyuldu:

“Hükmünü verdi!..”

“Palavralar savurdu!..”

“Memur bozuntusu!..”

Marmeladov başını kaldırarak, aniden Raskolnikov’a:

“Gidelim efendim,” dedi. “Beni götürün... Kazyl’un evi şurada avluda... Katerina İvanovna’ya gitme vakti geldi.”

Raskolnikov, çoktandır gitmek istiyordu. Marmeladov’a yardım etmeyi zaten, kendisi de düşünmüştü. Sarhoşun ayakları, dilinden bir hayli zayıfmış... Bütün vücuduyla delikanlıya abandı. Gidecekleri yer ancak iki yüz, üç yüz adım uzaktaydı. Eve yaklaşıp sarhoşun korkusu, heyecanı artıyordu.

Marmeladov heyecan içinde:

“Ben şimdi Katerina İvanovna’dan korkmuyorum,” diye mırıldanıyordu. “Sonra, saçlarımı yolacağından da korkmuyorum! Saç ne ki! Saç bana vız gelir! Saçlarımı yolarsa daha iyi!.. Benim korktuğum bu değil... Ben... Onun gözlerinden korkuyorum... Bu çeşit hastaların, heyecanlandıkları zaman nasıl soluduklarını sen gördün mü? Sonra, çocuk ağlamasından da korkuyorum. Çünkü Sonya onların karnını doyumadıysa, o zaman... Bilmem ne

olur!.. Dayağa gelince, ondan korkmuyorum... Şunu bil ki efendim, bu gibi dayaklar canımı yakmak şöyle dursun, bana zevk verir, haz verir!.. Çünkü dayaksız ben kendim duramam... Dayağın olması daha iyi... Varsın dövsün, hiç olmazsa ruhum sükûn bulur... Bu daha iyi... İşte eve geldik. Kazıyol'un evi... Çilingir... Zengin bir Alman... Götür beni!"

Avludan girdiler ve dördüncü kata çıkmaya başladılar. Merdiven yükseldikçe daha karanlık oluyordu. Saat on bire geliyordu. Gerçi bu mevsimde Petersburg'da gerçek gece yoktur, ama üst merdivenler çok karanlıktı.

En üst katta, merdivenin sonundaki isli küçük kapı açıktı. İçyağından yapılmış bir mum parçası, on adım boyunda sefil bir odayı aydınlatıyordu. Koridordan bütün oda görünüyordu. Başta çocuk bezleri olmak üzere her şey darmadağın ve düzensiz bir haldeydi. Odanın arka köşelerinden birine delik deşik bir çarşaf gerilmişti. Arkasında, herhalde bir karyola vardı. Odanın içinde topu topu iki sandalye ile muşamba kaplı, yırtık bir sedir ve bunun önünde çam ağacından yapılmış, boyasız, çıplak bir mutfak masası görünüyordu. Masanın bir kenarında da, demir şamdan içinde, içyağından bir mum parçası yanıyordu. Bu hesapça Marmeladov'un odası, öbür odalara geçilen hol gibi bir şeydi. Ameliya Lippevehzel'in evinin öteki daire veya bölmelerine açılan kapı aralıktı. Oradan gürültüler, bağırmalar geliyordu. Kahkahalarla gülüyorlardı. Galiba iskambil oynuyor, çay içiyorlardı. Zaman zaman pek açık saçık birtakım sözler de kulağa çalınıyordu.

Raskolnikov, Katerina İvanovna'yı hemen tanıdı. Oldukça uzun boylu, güzel endamlı, ince, zayıf mı zayıf bir kadındı. Koyu kumral saçları hâlâ çok güzeldi. Yanaklarındaki kırmızılıklar gerçekten birer leke halindeydi. Ellerini göğsüne bastırmış, dudakları kurumuş bir halde, küçücük odasında bir aşağı bir yukarı dolaşiyor ve kesik kesik, düzensizce soluyordu. Gözleri bir humma nöbetiyle ışıldıyordu. Ama bakışları sert ve sabitti. Bitmekte olan mumun titreyen son ışınları altında bu veremli ve heyecanlı yüz, korkunç bir etki yapmaktaydı. Kadın Raskolnikov'a otuz yaşlarında kadar göründü, gerçekten de Marmeladov'un dengi değildi.

Kadıncağız içeri girenleri duymadı ve fark etmedi; galiba derin bir dalgınlık içindeydi, ne görüyor ne de işitiyordu. Odada boğucu bir sıcaklık olmasına rağmen, kadın pencereyi açmamıştı. Merdivenden pis bir koku geliyordu, ama merdiven kapısı kapanmamıştı. Aralık olan kapıdan, evin iç tarafından, dalga dalga sigara dumanı geliyor, kadın öksürüyor, ama kapıyı kapamıyordu. Altı yaşlarındaki en küçük kız çocuğu, sanki oturur gibi, iki büklüm bir halde başını sedire dayamış uyuyordu. Kızdan bir yaş büyük olan oğlan çocuğu bir köşede titriyor ve ağlıyordu. Herhalde az önce dayak yemiş olacaktı. Dokuz yaşlarında, uzunca boylu ve bir kibrit çöpü gibi incecik büyük kız çocuğu, köşede, küçük kardeşinin yanında durmuş, uzun ve çöp gibi kuru kollarıyla onun boynuna sarılmıştı. Kızın sırtında yırtık pırtık, berbat bir entari vardı. Çıplak omuzları üzerine de –diz kapaklarını bile örtmediğine göre herhalde iki yıl önce dikilmiş olacak– bir pelerin atmıştı. Kız galiba kardeşini avutuyor, kulağına bir şeyler söylüyor, çocuğun yeniden ağlamaya başlamaması için elinden geleni yapıyordu. Bu arada da, zayıflamış, korkmuş yüzünde daha büyük görünen iri kara gözleriyle, ürkek ürkek annesini izliyordu. Marmeladov odaya girdi, tam kapının ağzında diz çöktü, delikanlıyı da öne sürdü. Kadın, karşısında tanımadığı birini görünce, bir an için dalgınlıktan silkinerek, âdeta bu adamın niçin geldiğini anlamak ister gibi, şaşırmış bir halde önünde durdu. Ama, odalarının bir geçit yeri olması yüzünden, hemen aklına bu adamın bir başka odaya gitmekte olduğu geldi. Bunu düşündükten sonra Raskolnikov'a daha fazla önem vermeyerek, kapamak üzere koridora açılan kapıya doğru yürüdü. Ve tam kapının önünde, diz çökmüş kocasını görünce birdenbire bir çığlık attı. Büyük bir öfkeyle:

“Ha!..” diye bağırdı. “Geldin ha!.. Pranga kaçkını!.. Canavar herif!.. Paralar nerede? Göster cebindekileri bakayım! Elbisesi de değişmiş!.. Elbisen nerede? Paralar nerede? Söyle!..”

Kadın, aramak için sarhoşun üzerine atıldı. Marmeladov ise, bu arama işini kolaylaştırmak için, hemen, uslu uslu, uysal uysal kollarını kaldırdı. Ama ceplerinde bir kapık bile kalmamıştı. Kadın:

“Paralar nerede?..” diye bağıırıyordu. “Aman Allahım, yoksa hepsini içkiye mi verdin?.. Oysa sandıkta on iki ruble vardı.”

Kadın birdenbire köpürdü, kocasını saçlarından yakaladı ve odanın içinde sürükledi. Marmeladov ise, diz üstü sürünerek kadının işini kolaylaştırıyordu.

Saçlarından sarsıla sarsıla sürüklenen, hatta bir seferinde alnı döşemeye çarpan Marmeladov:

“Bu benim hoşuma gidiyor!” diye bağıırıyordu. “Bu benim canımı acıtmıyor, hoşuma gidiyor muhterem efendim.”

Yerde uyuyan çocuk uyandı ve ağlamaya başladı. Köşedeki çocuk da kendini tutamadı, titredi ve çığlık atarak, büyük bir korkuyla hatta bir kriz geçirerek ablasına doğru atıldı. Büyük kız bir yaprak gibi titriyordu.

Zavallı kadın umutsuzluk içinde:

“İçkiye vermiş!.. Hepsini, hepsini içkiye vermiş,” diye bağıırıyordu. “Aç bunlar, aç!” Kadın ellerini uğuşturarak çocukları gösteriyordu. “Ah, melun hayat!..”

Kadın birdenbire Raskolnikov’a saldırarak:

“Ya siz, siz hiç utanmıyor musunuz?” diye çıkıştı. “Meyhaneden geliyorsunuz!.. Sen de onunla içtin, değil mi? Sen de onunla içtin ha! Defol!..”

Delikanlı bir kelime söylemeden çıkıp gitmekte acele etti. Bu sırada iç kapı ardına kadar açıldı, oradan meraklı birkaç kişi baktı. Pipolu, sigaralı, arsız arsız gülüşen bereli başlar uzandı. Bazılarının elinde oyun kâğıtları bulunan, önleri açık ropdöşambrlı kişiler, uygunsuz denecek kadar açık saçık giyinmiş birtakım gölgeler göründü... Karısının saçlarından sürüklediği Marmeladov, bundan zevk duyduğunu söylediği zaman, özellikle neşelenmiş, gülüşmüşlerdi. Hatta, yavaş yavaş odaya bile girmeye başladılar. Nihayet, korkunç bir çığlık duyuldu: Bu, kendi anlayışına göre düzeni sağlamak ve küfürlü emirlerle, belki yüzüncü seferdir, hemen yarın odayı boşaltması için mutsuz kadını korkutmak üzere, ileriye doğru kendisine yol açan Ameliya Lippevehzel’in ta kendisi idi.

Raskolnikov giderken elini cebine sokmak fırsatını bularak, meyhanede bozduduğu rubleden arta kalan bakır paralardan eli-

ne geçen bir miktarını avuçladı ve kimse görmeden pencereye bıraktı. Sonra, daha merdivenlerde aklı başına geldi ve geri dönmek istedi.

‘Ne saçma bir iş yaptım,’ diye düşündü. ‘Onların Sonya’sı var, oysa bana da gerekli!’ Ama, artık parayı geri almanın imkânı olmadığını –hoş, olsa da gidip almazdı ya– düşünerek elini salladı ve evine yollandı.

Yolda giderken acı acı gülümseyerek:

‘Sonya’nın kremlere ihtiyacı var,’ diye düşündü. ‘Bu temizlik paraya bağlı!.. Hım!.. Soneçka, günün birinde belki kendisi de iflas edebilir... Çünkü yırtıcı hayvan avcılığında, altın arayıcılığında karşılaşılan tehlike bu işte de var. Ben o parayı bırakmasaydım belki de yarın hepsi aç kalırdı. Hele bak şu Sonya’ya!.. Ne yaman bir define bulmuşlar! Yararlanıyorlar da... Düpedüz yararlanıyorlar!.. Alıştılar da... Ağladılar mağladılar ama yine de alıştılar... İnsan denilen şu aşağılık yaratık neye alışmıyor ki...’ Raskolnikov düşünceye daldı. Birdenbire, elinde olmayarak haykırdı:

“Ya ben yanılıyorsam, ya insanoğlu gerçekten de aşağılık bir yaratık değilse... Yani, genel olarak, bütün insan soyu, demek istiyorum.. O zaman, demek oluyor ki, alt yanı bir boş inançtan, kuruntuya dayanan bir korkudan ibaret... Ve hiçbir engel de yok... Ve bunun böyle olması da gerek...”

III

KARABASANLARLA dolu bir uykudan sonra, ertesi gün epşy geç uyandı. Ama uyku onu dinlendirmemişti. Hırçın, sinirli, somurtkan ve öfkeli kalkmış, tiksine tiksine odasına bakmıştı. Sararmış, tozlu ve boydan boya kabarmış duvar kâğıtlarıyla pek zavallı görünen bu oda, altı adım uzunluğunda bir kafesi andırıyordu. Tavanı öylesine alçaktı ki, biraz uzunca boylu bir adam burada durmaktan korkar, insan her dakika, neredeyse başının tavana çarpacağını sanırdı. İçindeki eşya da odaya uygundu; pek de iyi onarılmamış, üç eski sandalyeyle bir köşede üstünde defter-